

For naturen

Sivilsamfunnets naturpolitiske
løsninger fram mot 2030

For naturen – Sivilsamfunnets naturpolitiske løsninger fram mot 2030

Utgitt av BirdLife Norge, Forum for utvikling og miljø,
Framtiden i våre hender, Naturvernforbundet, Sabima,
Spire, og WWF Verdens naturfond

Forsidefoto: Unsplash/Jessica Pamp

Grafikken er brukt med tillatelse av
Biomangfoldkonvensjonens sekretariat.

Layout: Tonje M. Viken/Conow

Publikasjonen er delfinansiert av Norad.

Innhold

5	Forord
6	Sammendrag
	DEL I
9	En ny avtale for naturen
17	Naturavtalens betydning for norsk rett og myndighetsutøvelse
17	Jussens betydning for Naturavtalens oppfyllelse
	DEL II
21	Konkrete forslag til tiltak i Norge for hvert av Naturavtalens 23 mål
22	Mål 1: Arealforvaltning med naturen i sentrum
25	Mål 2: 30 prosent restaurering
27	Mål 3: 30 prosent vern og bevaring
30	Mål 4: Stans utryddelse av arter
33	Mål 5: Bærekraftig høsting og bruk av ville arter
35	Mål 6: Håndtering av fremmede, skadelige arter
37	Mål 7: Redusere forurensning
40	Mål 8: Klimatilpasning
42	Mål 9: Bærekraftig forvaltning av arter
44	Mål 10: Primærnæringer bidrar til å bevare og restaurere naturmangfold og økosystemtjenester
47	Mål 11: Naturgoder til alle
48	Mål 12: Grønne byer
50	Mål 13: Rettferdig fordeling av genetiske ressurser
52	Mål 14: Naturhensyn i alle samfunnssektorer
56	Mål 15: Næringsliv og naturrisiko
58	Mål 16: Redusere avtrykket fra forbruk
61	Mål 17: Biosikkerhet
62	Mål 18: Miljøskadelige subsidier
64	Mål 19: Finansiering av naturtiltak
66	Mål 20: Tilgang til kunnskap, teknologi og kapasitet
67	Mål 21: Kunnskapsbasert forvaltning
69	Mål 22: Medvirkning og medbestemmelse
71	Mål 23: Likestilling
73	Sentrale avklaringer (alfabetisk rekkefølge)

Blåvinger er dagaktive sommerfugler. For å skille de mange ulike artene av blåvinger fra hverandre, må man studere begge sider av vingene. Undersiden av dette eksemplarets vinger er fotografert i et fjellområde ved Romarheim i Alver kommune. (Foto: Linda Eide, Sabima)

Forord

Den nye Naturavtalen, Kunming-Montreal-målene, ble vedtatt i desember 2022. Miljøorganisasjonene BirdLife Norge, Forum for utvikling og miljø, Framtiden i våre hender, Naturvernforbundet, Sabima, Spire og WWF Verdens naturfond har gått sammen for å utarbeide felles anbefalinger for hvordan Norge skal nå målene i avtalen innen 2030.

Dette er et historisk samarbeidsprosjekt hvor vi gir klare politiske, juridiske og maktstrukturelle anbefalinger til hvordan Norge kan nå Naturavtalens 23 delmål. Våre anbefalinger knytter seg ikke til én enkelt politisk prosess, men er ment å gi en helhetlig anbefaling til hvordan Norge skal kunne nå de ambisiøse naturavtalemålene både på kort sikt og lang sikt.

Dette dokumentet er en gave fra miljøorganisasjonene til norske myndigheter. Vi har samlet eksisterende kunnskap, innhentet ny kunnskap, og tatt for oss ulike perspektiver på naturen.

Sammendrag

Naturkrisen er her og nå. Derfor er det avgjørende at vi handler raskt for å ta vare på naturen vi har igjen, at vi restaurerer den som er ødelagt, og at vi begynner å forvalte naturen innenfor dens tålegrenser. FNs naturavtale som ble inngått i desember 2022 markerte et veiskille for verdens natur og er et ambisiøst rammeverk som alle land nå må følge opp. Oppfølging av naturavtalen krever en vesentlig omlegging av all naturforvaltning, også i Norge; vi skal verne 30 prosent hav- og landområdene våre, vi skal restaurere 30 prosent av våre ødelagte naturområder og vi skal bruke all natur på en helt annen måte enn før; naturen skal komme først. Naturavtalen krever også en systematisk omstilling av økonomisk virksomhet og beslutningssystemer, som griper inn i alle samfunnets sektorer. I tillegg til helhetlige, gjennomgripende og langsiktige endringer, er umiddelbar handling avgjørende for å nå målene i Naturavtalen, og ikke minst styrke og ta vare på den unike, norske naturen.

I dette dokumentet presenterer syv norske miljøorganisasjoner konkrete anbefalinger til tiltak for gjennomføringen av naturavtalens 23 delmål. Her presenteres mer enn 300 anbefalinger, som inkluderer både mer overordnede strukturelle endringer og tiltak som kan implementeres raskt. Dette utgjør en totalpakke med anbefalinger som vil sette oss i stand til å ivareta norsk natur på både kort og lang sikt. Videre inkluderer dokumentet resultater fra to utredninger, fra henholdsvis advokatfirmaet Holth & Winge, og forsker Gro Sandkjær Hanssen. Den første tar for seg hvilke endringer vi må gjøre i norsk lovgivning for at den skal være i tråd med naturavtalen, mens den andre foretar en maktanalyse av den norske arealforvaltningen, og sier noe om hvilke strukturendringer som må til for at kontroll- og beslutningssystem skal spille på lag med naturen.

Miljøorganisasjonenes gjennomgang dekker alle naturavtalens 23 målsetninger, og foreslår politiske tiltak som vil bidra til at de nås.

Sentralt i Naturavtalen er mål 14 som inviterer til en fullstendig implementering av Naturavtalens mål i styringen av et land, og endrer forutsetningene for all framtidig samfunnsutvikling. Naturhensyn skal komme først. I Norge er ikke dette en realitet i dag, selv om vi tilsynelatende har lovgivning som skal beskytte og ivareta naturhensyn i de fleste beslutningsgrunnlag. Vi trenger derfor en fullstendig gjennomgang av norsk lovgivning for å sikre at den er i tråd med naturavtalens målsettinger. I dokumentet har vi presentert rundt 20 konkrete forslag til lovendringer som vil styrke naturens rettssikkerhet.

I tillegg trenger vi en gjennomgang av dagens kompetanse- og kontrollsystem; hvem har myndighet til å beslutte naturinngrep og hvem som kontrollerer disse beslutninger. I vårt dokument behandler vi flere endringer i forvaltningen, blant annet at planavdelingen skal tilbakeføres til Klima- og miljødepartementet (KLD) slik at KLD blir overordnet myndighet i arealsaker, at skriftlig behandling i saker som knytter seg til domstolskontroll skal være hovedregelen, og at Riksrevisjonen bør få oppdrag om å følge oppfølgingen av naturavtalen.

Videre har vi fokusert mye på tiltak for at Norge slutter å finansiere naturødeleggelser og heller bruker penger til å satse på det som er bra for naturen. Vi må fremme en økonomi som tar vare på og styrker naturmangfoldet. Det innebærer blant annet at vi kartlegger, eliminerer og omdirigerer subsidier som skader naturen. I tillegg må land som Norge selvsagt stille opp for land med langt dårligere økonomi, og vi har flere forslag til hvordan norsk bistand i større grad rettes mot natur.

Per innbygger er Norges fotavtrykk på naturen hjemme og internasjonalt et av verdens største. For å få Norges fotavtrykk til nivåer innenfor planetens tålegrenser, må vi redusere overforbruk og se på hvordan vi produserer varer og tjenester. Noe av det viktigste vi gjør fremover er å omstille økonomien til å bli sirkulær, slik at vi reduserer avhengigheten av jomfruelige råvarer og arealer. Det må legges til rette for å utnytte ressursene som allerede er en del av kretsløpet og at det bygges i områder som allerede er bygget ned. Vi må vri økonomien i retning av sirkulære løsninger og forretningsmodeller som fremmer levetid, gjenbruk og sekularitet og gjennom å bruke skattesystemet, offentlige innkjøp og offentlig eierskap. I dokumentet vårt har vi flere viktige forslag om hvordan Norge skal få økonomien godt innenfor planetens tålegrenser.

Kommuner og lokalsamfunn er helt avgjørende for en god naturforvaltning. Det sentrale i våre anbefalinger er at kommunene både har et handlingsrom de kan bruke for å ta bedre vare på naturen, men samtidig trenger bedre rammer og virkemidler for å gjøre jobben enda bedre. Vi har flere forslag om hvordan vi kan styrke rammene for det lokale selvstyre og gi kommunene med stor lokalkunnskap bedre innflytelse i arealsaker. Blant annet mener vi at dagens tette bånd mellom utbyggerne og utredere må brytes, slik at det er kommunene – på utbyggers regning – som bestiller og stiller krav til de som gjennomfører. Dette vil gi økt kvalitet, økt tillit og økt forutsigbarhet. Vi trenger også et solid sikkerhetsnett for å stanse dårlige beslutninger, i form av et sterkt innsigelsesinstitutt, klare rammer for lokalt selvstyre og sektormyndigheter som tar sitt miljøansvar på alvor

Men selv med flere og bedre verktøy for å ta bedre vare på naturen, vil kommunene og privat næringsliv trenge mer kunnskap for å gjøre jobben skikkelig. Vi er avhengige av en total kunnskapsbasert forvaltning, noe som krever et helhetlig og landsomfattende kunnskapsløft både nasjonalt og lokalt. Kartlegging av naturmangfold og naturverdier må være bransjeuavhengig slik at andre interesser ikke svekker kvaliteten på vurderingene.

Den varslede stortingsmeldingen om oppfølging av naturavtalen må adressere alle sektorer. Vi håper gjennomgangen vår kan være et nyttig bidrag, både til den prosessen og til kommuner, næringsliv og andre aktører som ønsker seg et forsprang. Et land, en kommune eller en bedrift som tar Naturavtalen på alvor fra start, vil stå bedre rustet i tiden som kommer.

Lykke til.

Del I

En ny avtale for naturen

Varsellampene lyser for naturen. Naturkrisen utspiller seg på alle kontinenter, også i Norge. Hovedårsaken er overutnyttelse av naturen. Menneskenes energi- og matproduksjon, ressursutvinning og forbruk svekker livsgrunnlaget for alle skapninger på jorden, inkludert oss selv.

Vi har kort tid på oss til å snu den negative utviklingen for artsmangfoldet og naturen, også for å begrense skadene på menneskers velferd og økonomi. Naturens demping av flom og ras trykker boligstrøkene våre. Biologisk produksjon av fisk og andre viltressurser gir grunnlag for fiske og høsting. Skogene gir oss materialer som tømmer, og jordbrukets kulturlandskap med meitemarker og pollinerende insekter gir oss mat på bordet. Rent vann er også blant godene naturen gir oss helt gratis, og her spiller myr og våtmarker en avgjørende rolle. At mennesker har behov for natur rundt seg til rekreasjon, bånd til artene de deler planeten med og for å opprettholde en god helse, blir det stadig større bevissthet rundt.

Samtidig som naturens verden forvitrer, opplever vi farlige og raske klimaendringer. Klimaendringene er skapt av utvinning og bruk av fossil energi, men også ødeleggelse av verdens karbonlagre knyttet til våtmarker, blå- og grønne skoger og annen natur. Klima- og naturkrisen henger derfor tett sammen. Tiltak for å begrense klimaendringene og ta vare på naturen må komme raskt og gå hånd i hånd. Slike tiltak har mange felles goder som vil gi en bærekraftig økonomi og samfunnsutvikling, selv om de ikke alltid vises umiddelbart. Styrking av naturmangfoldet og økosystemene er essensielt for å bremse og håndtere klimaendringene – og omvendt.

Både naturkrisen og klimaendringene utspiller seg nå, rett foran øynene våre. Bevisstheten om dette øker overalt i samfunnet, men de politiske prioriteringene har i altfor stor grad hengt igjen i en slags «status quo». Kortsiktige og snevre interesser vinner frem foran andre skapningers og allmennhetens krav på en levelig fremtid. Rapporten «Living Planet Report» viser at verdens dyrebestander har stupt siden 1970. Rapporten har sett på over 32 000 bestander, og viser at disse gjennomsnittlig har sunket med 69 prosent de siste 50 årene. Naturtapet akselererer og går nå raskere enn noensinne. Utryddelsen skjer titalls til hundrevis av ganger raskere enn den har gjort i løpet av de siste ti millioner årene. Hvis naturtapet fortsetter i årene framover, vil matkrisene, de sosiale utfordringene, klimaendringene, pandemiene og de nasjonale og internasjonale konfliktene øke massivt.

Gamle styvingstrær, som denne alma i Grøndalen nær Ålfotbreen, blir ofte gamle og hule og viktige for et rikt biologisk mangfold. (Foto: Adrian Lombardo)

Vi har allerede kastet bort mye tid ved å ikke handle, noe som også fører til at vi nå må ta mer radikale, raske og gjennomgripende grep. Allerede under miljø- og utviklingskonferansen i Rio de Janeiro i 1992 vedtok verden Konvensjonen om biologisk mangfold (CBD), én av tre viktige konvensjoner vedtatt under konferansen. I 2010 ble beslutningstakere fra alle medlemslandene i FN-konvensjonen enige om en ny, tiårig plan for bevaring av det naturen. Planen bestod av 20 delmål, Aichi-målene. I løpet av perioden 2011–2020 skulle landene jobbe for å oppnå delmålene. Stortingsmeldingen Natur for livet — Norsk handlingsplan for naturmangfold (Meld. St. 14 (2015–2016)) var Norges plan for oppfølging av Aichi-målene, men ingen av målene ble nådd innen 2020. Handlingsplanen for sjøfugler har uteblitt og det er ikke laget en nasjonal plan for naturrestaurering, to helt konkrete anmodningsvedtak fra Stortingets behandling av meldingen.

I desember 2022 ble det endelig inngått en ny naturavtale i Montreal, Canada, COP 15 under CBD. Norge spilte en viktig rolle for å lande en ambisiøs avtale. Naturavtalen er basert på blant annet det omfattende vitenskapelige arbeidet til Det internasjonale Naturpanelet (IPBES), og er dermed godt vitenskapelig forankret. Naturpanelet sammenstiller kunnskap om hvordan det går med naturen, og gir samtidig svar på hva som skal til for å snu utviklingen. Ifølge Naturpanelet kolliderer viktige økosystemer flere steder i verden, og én million arter står i fare for å dø ut. Naturpanelet sier at det ikke er nok å stanse naturtap, vi skal også reparere ødelagte områder. Vi skal ha mer natur – vi skal bli naturpositive.

Naturavtalen setter naturmål fra 2020 til 2030 og bygger blant annet på FNs bærekraftsmål. Avtalen har en overordnet visjon om at vi i 2050 skal leve i harmoni med naturen, styrke gratisjenestene naturen gir oss og øke naturmangfoldet. For at vi skal nå denne visjonen i 2050 må vi ha mer natur i 2030 enn vi har i dag. Vi har derfor veldig dårlig tid; vi er allerede mer enn to år inne i den ti år lange oppnåelsesperioden for avtalen som er fra 2021 til 2030.

Klimaminister Espen Barth Eide (Ap) og Gaute Voigt-Hanssen, forhandlingsleder for Norge (i oransje T-skjorte) gleder seg over at naturavtalen ble landet i Montreal i desember 2022. I midten ungdomsdelegat Ingeborg Sævik Heltne, Spire/LNU og ungdomsrepresentant fra Nordisk Råd, Jonas Kittelsen. (Foto: KLD)

- De fire første målene i Naturavtalen handler om vern og restaurering, og presiserer at vi må ta hensyn til naturmangfold og natur overalt.
- De neste fire målene handler om hva vi må unngå og begrense: ikke-bærekraftig høsting, fremmede arter, forurensning, og klimaendringer.
- Så følger fem mål som omhandler hvordan dette skal gjøres på en rettferdig måte der kostnadene fordeles.
- De ti siste målene handler om de gjennomgripende endringene som skal til i hele samfunnet for å sikre en bærekraftig fremtid gjennom en naturvennlig politikk.

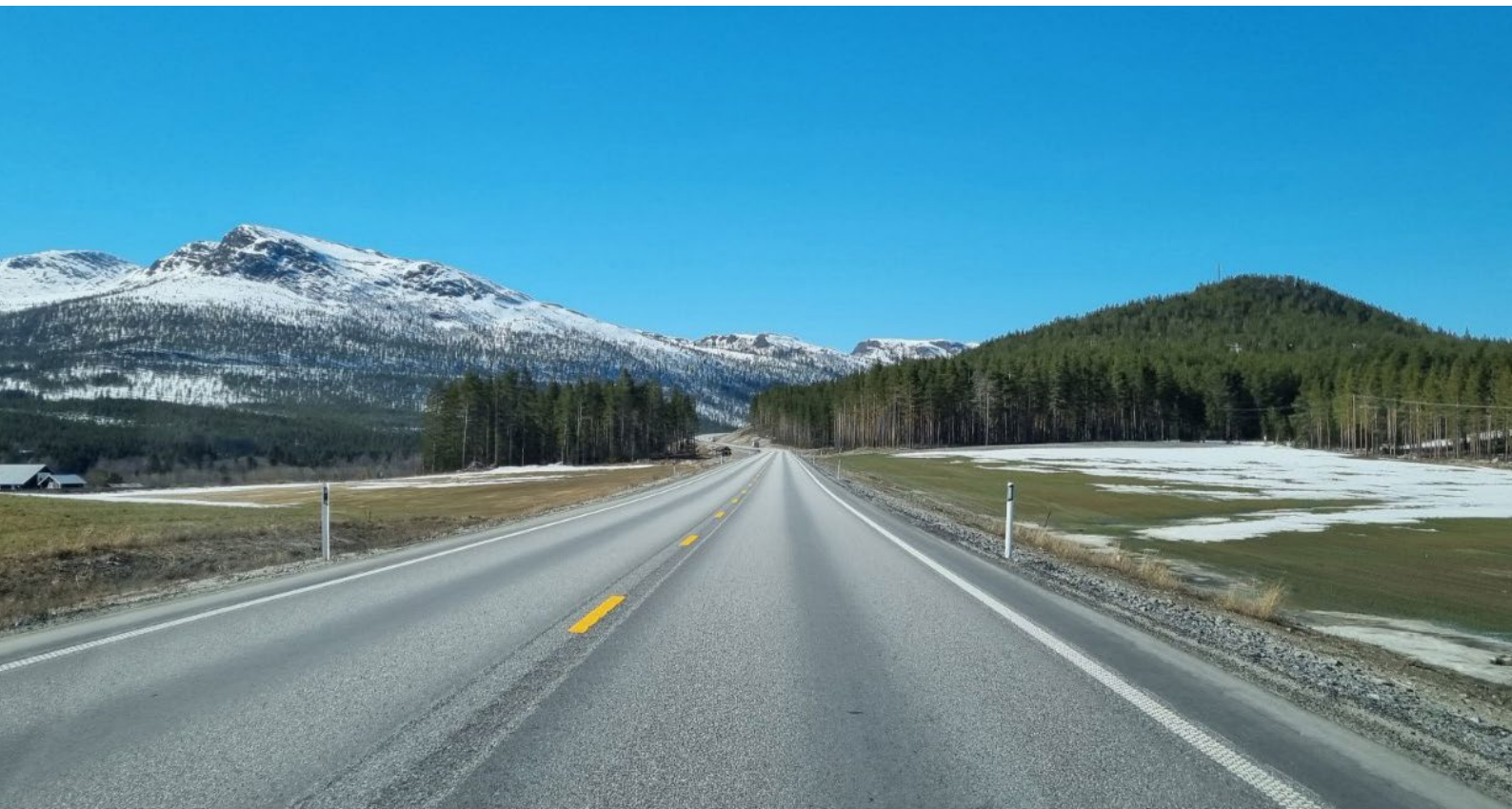
Den norske oppfølgingen av avtalen må starte så raskt som mulig. Norge kan også strekke seg lengre enn de felles målene. Å styrke naturen i Norge gir oss en mer levende natur som vil håndtere klimaendringene bedre og vil være avgjørende for fremtidig norsk økonomi og velferd.

Med en ny global avtale på plass, er neste skritt en detaljert nasjonal plan for å gjennomføre det paradigmeskiftet Naturpanelet slår fast at vi har behov for. Nå trenger verden oss, og den trenger oss på vårt beste. I Hurdalsplattformen slår regjeringen Støre fast at natur og klima skal være en ramme rundt all politikk. Med naturavtalen på plass, er tiden inne for å følge opp løftene og gå fra ord til handling.

For vi mister natur også i Norge. Viktige årsaker til det er intensivering eller manglende endringer i jord- og skogbruk og utbygginger. Representativt vern og restaurering har uteblitt. Ekspansivt arealbruk og manglende lovverk og politisk vilje til å styre arealbruken vekk fra særlig viktig natur, må også ta skylden. Den politiske viljen til å prioritere i naturens favør har rett og slett

Naturindeksen for våtmark har lenge vært nedadgående, men verdien av disse arealene er i ferd med å få ny oppmerksomhet. Myra, som denne ved Yddin i Valdres, lagrer karbon, demper flom og er levested for et mangfold av arter. (Foto: Adrian Lombardo)

Rundt tre prosent av Norges areal er nedbygd av vei og byninger. Det utgjør omtrent like mye av arealet vi har av fulldyrket jordbruksland. (Foto: Matija Puzar)

manglet, og det er derfor knyttet stor spenning til oppfølging av både regjeringens retorikk og Naturavtalens innhold.

Norge har mye natur, men store deler av den er i dårlig økologisk tilstand. Rundt tre prosent av landet er nedbygd av vei og bygninger, og vi har omtrent det samme arealet fulldyrket jordbruksland. Det meste av dette ligger i det lille vi hadde av særlig rike naturområder. 40 prosent av Norge er fjell, og vi har nesten like mye skogkledd areal. 10 prosent er myr og våtmarker. Men i flere av våre hovedøkosystemer er naturtilstanden forringet. Statistikk viser at enkelte ting går bedre i skogene våre, men skogen er samtidig det økosystemet med dårligst økologisk tilstand. Forskere advarer dessuten om at forbedringen raskt kan snu til forverring dersom den harde utnyttelsen vi har sett de siste årene fortsetter. For det settes stadig nye rekorder både i ensformig planting og hogst her til lands. De siste 25 årene har areal med naturskog blitt redusert med 28 prosent. Og enda verre står det til i de rike naturskogene på Østlandet – over halvparten er tapt siden årtusenskiftet.

Naturindeksen for våtmark har lenge vært nedadgående, noe som er knyttet til en ikke-bærekraftig arealpolitikk. Verdien av våtmarker har blitt sett som mindre enn den kortsiktige, menneskesentrerte nytten av å ødelegge dem, men gradvis kommer vi til nye erkjennelser. Likevel forsvinner elvedelta, myrer og fjærområder bit for bit rundt omkring i kommunene mens dette skrives. Naturindeksen for fjell synker også gradvis, og er nå 17 prosent lavere enn den var i 1990. Situasjonsbildet i fjelløkosystemet er komplekst, men fjellet trues i stadig større grad av moderne arealutnyttelse som hyttebygging og vindkraft. I havet vitner truede sjøfuglbestander om at noe er fundamentalt galt. Sjøfugl er indikatorer på havets helse, og flere arter står i fare for å forsvinne helt, slik de allerede har gjort mange steder.

Utviklingen er også gjenspeilet på rødlista, lista som viser hvor stor faren er for at arter blir utryddet. 4957 arter, 21 prosent av artene i norsk natur, står på rødlista. Det går feil vei i mange naturmiljøer, og for enkelte artsgrupper øker antallet på rødlista hver gang en ny publiseres.

Vern av natur i Norge har ikke vært egnet til å stoppe utviklingen. Norge har vernet kun 17,6 prosent av landarealet, inkludert ferskvann. Vernet er lite representativt og mye av den aller viktigste naturen er svært dårlig representert. I havet har vi vernet langt mindre, og bare rundt én prosent av havområdene våre er underlagt vern. Ingen av de marine verneområdene har bestemmelser som tilfredsstillende de strengeste internasjonale kravene. Vi mangler faktisk muligheten til å verne hav lengre enn 12 nautiske mil fra land. En havmiljølov er lovet, men mens vi venter legges det store planer for ny arealbruk til havs knyttet til havbruk, havbunnsmineraler og havvind.

Vernet i Norge er fordelt på over 3000 ulike områder, og størst vernet areal finner vi i fjell og steinmark. Rundt ti prosent av Norge er vernet som nasjonalpark, nettopp først og fremst i slike områder. Slikt vern har vært viktig for å bevare større, sammenhengende områder fritt for tyngre tekniske inngrep, og sikre landskap og verdier knyttet til friluftsliv. Større areal gir også muligheter til sårbare og hensynskrevende arter som trenger betydelige områder for å leve, som de store rovdirene. I nasjonalparkene er det muligheter for å prioritere bestandene av disse dersom det er politisk vilje.

I likhet med insekter er fugler også viktige for mennesker, jordbruket og økosystemer. De sprer frø og regulerer insektbestander. Denne heipiplerka har gjort sin fangst ved Yddin i Valdres. (Foto: Adrian Lombardo)

I Norge er det vernet og restaurert lite natur i de områdene der naturmangfoldet er størst og ønsket om naturinngrep samtidig er stort, f.eks. i lavlandet i Sør-Norge. Naturen har for liten beskyttelse i lovverket, og taper i kampen mot veier, hytter, næringsareal, nydyrking og vind- og vannkraftverk. Summen av alle inngrepene blir over tid store, og en langsiktig, bærekraftig arealforvaltning mangler. Dyr og fuglers leveområder skrumper stadig inn, og vi får svekkede økosystemer. Noen av de beste grepene i naturmangfoldloven, knyttet til prioriterte arter, utvalgte naturtyper og miljøkvalitetsnormer, er i liten grad tatt i bruk og fulgt opp i praktisk forvaltning. Kun 14 arter har status som prioritert art, og kun cirka 2,4 prosent av Norge er vernet som naturreservat.

I tillegg til å beskytte restene av natur, ikke minst i lavlandet der mesteparten av naturen allerede er tapt og vi har størst naturmangfold, må det restaureres betydelige areal. Banebrytende grep må tas for å bringe tilbake natur som har gått tapt. Dette må særlig skje i våre mest artsrike områder, slik at bestandene av truede arter kan øke igjen. Med på kjøpet styrker vi økosystemtjenester og tilgangen på naturopplevelser der mange mennesker bor.

Vern og restaurering må også følges opp med store endringer i måten vi bruker naturen på for å skaffe energi, mat og andre ressurser. Vi må anerkjenne at en av naturtapets drivere er måten vi bruker jord, skog, utmark og hav, og at det er dagens produksjon og forbruk som skaper våre enorme fotavtrykk. Med denne erkjennelsen i bunnen vet vi også hva vi behøver å endre. Arbeidet med å få fotavtrykket vårt ned under naturens tålegrenser vil kreve omstilling og politikktvikling for alle samfunnets sektorer – også sektorer hvor man tidligere har kunnet tenke at naturpolitikk er noen andres problem.

Vi må gå fra langsiktige planer og prat til konkret handling her og nå. Vi trenger klare tidsrammer for arbeidet og rapportering på hva vi får til. Vi må:

- Raskt oppdatere de nasjonale strategiene og handlingsplanene for naturmangfoldet i samsvar med det globale rammeverket.
- Fremme en økonomi som tar vare på og styrker naturmangfoldet
- Fremme konkrete lovendringer som beskytter naturen og gir muligheter for restaurering
- Innføre tiltak for biologisk mangfold i alle sektorer
- Gjøre betydelige fremskritt innenfor kartlegging, eliminering, reformering og omdirigering av subsidier som skader naturmangfoldet.
- Sikre at Naturavtalen er en konkret ramme for kommunalt selvstyre, ikke omvendt.

Alt dette ligger inne i naturavtalen vi som stat har forpliktet oss til. Handlingsrommet for å snu utviklingen er enormt, og Norge har alle forutsetninger for å oppfylle Naturavtalen. Vi ønsker lykke til og ser frem til et godt samarbeid!

Vår svært lange kystlinje gir varierte levesteder og stort mangfold i planter og dyr. Fjæra, her fra Kragerø, er viktig for artsmangfoldet, men strandsonen er under press og artenes leveområder bygges ned bit for bit. (Foto: Linda Eide, Sabima)

Naturavtalens betydning for norsk rett og myndighetsutøvelse

Naturavtalens mest innflytelsesrike mål er delmål 14:

Alle land skal sørge for at naturen og naturverdier blir godt innarbeidet i politikk, lover og plan- og utviklingsprosjekter etc. på tvers av alle forvaltningsnivåer og i alle sektorer, for å sikre at Naturavtalens mål blir gjennomført. Alle offentlige og private tiltak, i tillegg til alle finansstrømmer, skal være i tråd med målene i avtalen.

Målet inviterer til en fullstendig implementering av Naturavtalens mål i styringen av et land, og endrer forutsetningene for all framtidig samfunnsutvikling; naturhensyn skal komme først. I Norge er ikke dette en realitet i dag, selv om vi tilsynelatende har lovgivning som skal beskytte og ivareta naturhensyn i de fleste beslutningsgrunnlag.

Jussens betydning for Naturavtalens oppfyllelse

Jussens rolle i samfunnsutviklingen er avgjørende; den definerer enhver ramme og alle vurderinger som skal inngå i alle aktiviteter som skjer i samfunnet. Det er vårt øverste folkevalgte organs ønsker som skal gjen-speiles, og jussen er derfor et direkte uttrykk for folkeviljen. Lovenes betydning kan av den grunn ikke undervurderes fordi det er de som definerer hvordan samfunnet skal fungere. For at Naturavtalens mål skal nås er det derfor avgjørende at dagens lovgivning er i samsvar med dem.

Utfordringer ved dagens miljølovgivning

Dagens lovgivning sikrer tilsynelatende naturhensyn i praksis: Grunnloven §112 og naturmangfoldloven skal sette grenser i alle saker som berører naturforvaltning. Problemet er dessverre at naturhensyn likevel blir forbigått også i de mest åpenbare sakene. Mange bestemmelser som skulle sikre natur er «kan» og ikke «skal». Man trosser altså både grunnlovsbestemmelser og lover som naturmangfoldloven fordi andre hensyn lovlig kan tillegges større vekt. På den måten får man en dysfunksjonell og hul naturlovgivning som i praksis ikke har effekt. Det finnes også for mange hull i lovgivningen som tillater praksiser som enten er miljøfiendtlige eller som tillater for stor grad av kunnskapsmangler før man igangsetter prosjekter.

Mesteparten av naturbruken i Norge skjer i kommunene, og besluttes av det lokale selvstyre og dets tilhørende lokaladministrasjon. Her er spesielt kompetansen om natur og dens betydning for lokalsamfunnet og landet som helhet mangelfull, og det preger beslutningene som tas og de vektingene som blir gjort av ulike hensyn.

Det finnes flere sektorer som lenge har definert seg selv om bærekraftige, men som i realiteten ikke er det. Disse har fått være med å bestemme egne regler som i stor grad undergraver de hensyn som er best for naturen, og som heller fremmer næringsinteressene deres.

Omleggingen av energisystemet til økt bruk av fornybar kraft og fornybare ressurser kan føre til ytterligere press på naturareal. Dagens lovgivning er ikke rigget for å håndtere slike problemstillinger, tempoet for omstillingen, og er heller ikke god nok på å definere hvordan denne omstillingen skal gjennomføres fremover.

Hvem har myndighet til å fatte vedtak som berører naturen, og hvem kontrollerer dette?

Norges oppfyllelse av Naturavtalen avhenger ikke bare av endringer i lovgivning og gode naturpolitiske tiltak. Også strukturelle endringer i statsforvaltningen må til for å sikre en gjennomgripende implementering. Hvem som fattet beslutninger og hvem som kontrollerer disse er avgjørende spørsmål som kan utgjøre forskjellen i om naturen får tilstrekkelig beskyttelse i praksis. Det er derfor behov for å se på statsvitenskapelige og juridiske endringer i sammenheng, og utforske hele forvaltningens oppbygging for å finne ut hvordan vi kan best ivareta norsk natur og naturmangfold.

De fleste naturinngrep skjer i kommunene, og oftest vedtas inngrepene nettopp av det lokale selvstyret. Men hvem kontrollerer disse vedtakene, og er kontrollen effektiv nok? Har kontrollmyndighetene gode nok svar på hvordan ting skal gjøres, eller er frykten for å sette for strenge krav til kommunene med på å utvanne kontrollregimene som i dag finnes? Og vet lokale folkevalgte at de står fritt også til å ta bedre vare på natur og si nei til videre utbygging, selv når et areal er regulert til dette for mange år siden?

Naturhensyn taper for ofte i møte med andre hensyn, og selv om vi har lovgivning som skal ta vare på naturen, viser en juridisk gjennomgang (se under) at denne er hul og lite effektiv i praksis. Dette skyldes både at lovgivningen i seg selv er for lite tydelig på at natur må prioriteres i beslutningsprosesser og at det er få «skal»-bestemmelser, men det er også viktig å se på hvem som beslutter naturinngrep og hvem som eventuelt har myndighet til å kontrollere slike vedtak.

På grunn av svakhetene ved både miljølovgivning og rettsanvendelse som skal ivareta naturhensyn, er det et stort behov for å se på hvordan norsk lovgivning må endres for at Naturavtalens mål skal kunne nås i Norge. Vi har av den grunn søkt råd fra et av landets fremste ekspertise på arealforvaltning i Norge, Holth & Winge, og bedt om fått en utredning av hva som må gjøres for at Naturavtalen får betydning i praksis.

Vi har i tillegg bedt Holth & Winge, sammen med Gro Sandkjær Hansen, forsker ved OsloMet, om å foreta en maktanalyse av dagens arealforvaltning; hvem bestemmer hva, og hvem har kontrollmyndighet. Deres analyse er i skjæringspunktet mellom en juss og statsvitenskap og bør i stor grad leses i sammenheng med den juridiske rapporten fra Holth & Winge.

Under mål 14 har vi inkludert det vi mener er de viktigste endringsforslag til lovgivning, myndighetsutøvelse, og kontrollmekanismer basert på utredningene.

Den historiske Kongeveien over Filefjell har en annen veistandard enn den som i dag krever store biter av norsk natur. (Foto: Adrian Lombardo)

Del II

Konkrete forslag til tiltak i Norge for hvert av Naturavtalens 23 mål

Naturavtalens 23 delmål forteller oss hva vi skal gjøre frem mot 2030 for å bremse og reversere naturtapet globalt, men de sier mindre om hvordan dette skal gjøres på nasjonalt nivå. Mye av Norges naturvennlige omstilling kan oppnås gjennom et overordnet regelverk, men det er også et stort behov for helt konkrete mål, tiltak og handlingsplaner på en rekke samfunnsområder.

Vi har tatt utgangspunkt i målene som det ble enighet om i Montreal, og som utgjør kjernen i Naturavtalen.

Under forhandlingene hadde Norge en tydelig og ambisiøs rolle, og det er viktig at den ambisjonen også er gjeldende nasjonalt. Basert på de 23 delmålene, har vi utarbeidet en rekke konkrete krav og tiltak, samt identifisert behov for økt kunnskapsgrunnlag og utarbeiding av nye handlingsplaner. Disse er organisert under de relevante delmålene, og utgjør til sammen et forslag til en tiltakspakke som vil sikre at Norges naturmangfold blir styrket og ivaretatt.

En vellykket implementering vil kreve en helhetlig tilnærming som adresserer de direkte driverne av naturtap, som involverer alle ledd av samfunnet, og må følges opp av et tett samarbeid mellom myndigheter, næringsliv, sivilsamfunn og urfolk- og lokalsamfunn.

Rødrandkjuke, som denne i Lilleøya naturreservat i Bærum, er en vedboende sopp som vokser på stubber og stoker av bartrær og løvtrær. (Foto: Linda Eide, Sabima)

Mål 1

Arealforvaltning med naturen i sentrum

Mål: Alle arealer skal forvaltes på en måte som sikrer naturen, og områder som har stor betydning for naturmangfold skal ikke gå tapt.

Introduksjon

Det overordnede målet for Naturavtalen er at verdens land skal stanse og reversere tapet av natur innen 2030. Målsetningen for arealforvaltningen i mål 1, sammen med målene om vern og restaurering, er avgjørende elementer for å få stanset og reversert tapet av natur. Arealendringer er hovedårsaken til at både arter og naturtyper på står i fare for å forsvinne i Norge. For ni av ti truede arter på rødlista er arealendringer hovedtrusselen.

Naturen har over lang tid blitt bygget ned bit for bit. Riksrevisjonens undersøkelser av arealstatus og arealutvikling viste i 2007, 2012 og 2022 at «Norge på flere områder ikke ivaretar verdier og prinsipper som Stortinget har vektlagt for å sikre en bærekraftig arealdisponering». EVAPLAN, en fireårig evaluering av plan- og bygningsloven som leverte resultater i 2018, fant blant annet at loven ikke i tilstrekkelig grad sikrer hensyn til klima og naturmangfold.

Evalueringen pekte på at 1) natur har et svakt rettsvern, 2) det er uklare grenser for lokalt selvstyre i arealplanlegging, 3) det er svake

kontrollmekanismer i arealplanprosesser, 4) det er manglende verktøy for vurdering av sumvirkninger av arealutvikling, og 5) det er mangel på kapasitet og kompetanse i kommunene.

Kommunene har en sentral rolle i å sikre at våre nasjonale mål og internasjonale forpliktelser oppnås og ivaretas. Gjennom bestemmelser i plan- og bygningsloven har kommunene rett til å ta vare på natur, men få plikter.

Over ti prosent av norske kommuner har vedtatt mål om arealnøytralitet. Det pågår mange prosesser for å øke kunnskapen om naturen ved å måle naturkvaliteter for blant annet å vurdere oppnåelse av arealnøytralitet. Samtidig finnes det ingen klar definisjon på hva dette faktisk betyr. Det er derfor behov for klare retningslinjer for hva arealnøytralitet skal innebære.

Alle norske havområder har egne økosystembaserte forvaltningsplaner, men disse mangler langt på vei et system som gir en god og helhetlig arealplanlegging langs kysten og til havs.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

- Lovfeste i naturmangfoldloven mål om at arealforvaltning skal skje med naturen i sentrum.
- Endre plan- og bygningslovens formål, slik at naturmangfold synliggjøres som et av de viktigste hensynene og premissene loven skal ivareta.
- Lovfeste krav i plan- og bygningsloven om at planer eldre enn ti år ikke gir grunnlag for behandling av byggesak uten at kommunen har videreført planen for en ny tiårsperiode.
- Inndele arealformålet landbruk, natur, friluftsliv og reinområder (LNFR) i kommuneplanens arealdel i to kategorier arealformål: landbruksområder og naturområder. Vise friluftslivsområder og reindriftsområder som hensynsoner, med utvidet mulighet for å gi bestemmelser. Gi adgang til å bruke arealformålet naturområde både på arealer som har gitte naturkvaliteter og arealer som gjennom restaurering skal få bestemte kvaliteter.

- Framstille alle verdifulle naturtyper, inkludert utvalgte naturtyper, i kommunale plankart og gi dem høyeste prioritet ved utbygging og skjøtsel.
- Utarbeide klare nasjonale mål og retningslinjer for hva arealnøytralitet skal innebære, inkludert en lovfesting av tiltakshierarkiet.

God økologisk tilstand, miljøkvalitetsnormer og naturregnskap

- Sikre at det oppnås god økologisk tilstand i alle økosystemer, der den mest sårbare naturen til lands og til havs skal prioriteres. Måloppnåelse sikres ved å:
 - Ferdigstille system for god økologisk tilstand med indikatorer. Systemet vil gjøre det mulig å måle om tilstanden i økosystemene avviker fra god tilstand, og sikre en helhetlig økosystembasert forvaltning av alle arealer til lands og til havs.
 - Opprette miljøkvalitetsnormer for økosystemene, og endre naturmangfoldloven § 13 om miljøkvalitetsnormer slik at de kan gjøres rettslig bindende.
 - Gjøre det umulig for offentlige myndigheter å treffe vedtak som kan komme i konflikt med de miljøkrav som normene setter.
 - Opprette regionale forvaltningsplaner for hovedøkosystemene som sikrer gjennomføring og sterke tiltak for å oppnå god tilstand.
 - Fremstille kartbasert oversikt over hovedøkosystemenes tilstand.
 - Ferdigstille et nasjonalt naturregnskap innen 2025 med mål om god tilstand i økosystemene i samsvar med system for god økologisk tilstand (se over). Naturregnskapet skal være så detaljert at det skal kunne brukes i enkeltsaksbehandling i kommuner, fylker og staten (henvisning til definisjon i begrepsavklaring).
 - Forankre krav om kommunalt naturregnskap og budsjett i plan- og bygningslovens kapittel 4.
 - Opprette statlig planretningslinje for naturmangfoldplanlegging i kommunen. Retningslinjene skal inneholde krav om at alle kommunale, fylkeskommunale og statlige planer innen 2026 skal være revidert og oppdatert etter nytt/gjeldende natur- og klimalovverk.
 - Rapportere status på måloppnåelse for god økologisk tilstand årlig i statsbudsjettet, gjennom en Naturstatus- og plan.
 - Videreutvikle de norske havforvaltningsplanene til å inkludere en helhetlig arealplanlegging til havs og rettslig bindende miljøkvalitetsnormer.
- Styrke regional planlegging slik at ny næringsaktivitet på tvers av kommuner legges til eksisterende næringsområder og gråarealer framfor urørt natur, og kommunal konkurranse basert på svake miljøvilkår reduseres.
- Sikre økt klima- og naturkompetanse i kommunene.
- Etablere et «Naturesats»-program, en tilskuddsordning der kommunene kan søke om midler for å gjennomføre tiltak som bidrar til å stanse tapet av naturmangfold. Formålet med ordningen skal være å bistå og gi støtte til kommuner og fylkeskommuner for å redusere tap av natur, og sikre god økologisk tilstand i økosystemene.

Fornybarutbygging som ivaretar natur

- Styre fornybarutbygging til steder der de har lavest naturfotavtrykk, på land og til havs, og det må stilles krav på utbyggere at de bruker beste praksis for avbøtende naturtiltak. For å klare å gjøre dette er det nødvendig med god naturkartlegging, og strenge krav om plassering og avbøtende tiltak i konsesjonssystemene. Dette innebærer for eksempel at:
 - Det bør defineres at *vindkraft på land* som minimum ikke skal bygges i:
 - Verneområder og INON-områder med buffersoner.
 - Store sammenhengende naturområder med urørt preg, truede naturtyper, nasjonalt og regionalt viktige friluftslivsområder, og utvalgte kulturlandskap.
 - IBA-områder, viktige leveområder og trekkområder for ansvarsarter, truede og prioriterte arter som blant annet villrein.
 - Myr og annen våtmark, torvmark og karbonrik skog.
 - Det bør defineres at *vindkraft til havs* som minimum ikke skal bygges i:
 - Viktige gyteområder og vandringsruter, samt sårbare oppvekstområder, for økonomisk eller økologisk viktige eller sensitive fiskebestander
 - Trekkruiter for trekkfugler og viktige leveområder for sjøfugl, der det kan få negativ effekt på arter eller bestander
 - Migrasjonsruter for marine pattedyr
 - Viktige leveområder for truede arter på havbunnen og i vannmassene
 - Områder som er definert som særlig verdifulle og sårbare områder (SVO) i forvaltningsplanene for norske havområder før disse er utredet med tanke på marint vern etter naturmangfoldloven (innenfor 12 nautiske mil) eller havmiljøloven (utenfor 12 nautiske mil)
 - Områder med høyt naturlig karbonopptak og karbonlagring
- Prioritere å bygge solkraft på allerede etablert infrastruktur og grå arealer framfor bakkemonterte anlegg i natur.
- Premiere i et konkurranseutsatt konsesjonssystem (som i havvindauksjonene) utbyggere som investerer i og utvikler nye og innovative bærekrafts- og naturløsninger. Disse bør tildeles så stor vekt i auksjonene, at de blir utslagsgivende når de skiller seg ut til fordel for sameksistens med natur og miljø, forutsatt at det økonomiske tilbudet i auksjonen ikke er urimelig.

Mål 2

30 prosent restaurering

Mål: Minst 30 prosent av ødelagte og skadede naturområder skal være under restaurering.

Introduksjon

Det aller meste av norsk natur er påvirket av mennesker på en eller annen måte. Natur som er så ødelagt at de truer arts- mangfoldet og økosystemtjenester, bør restaureres. Det er bred faglig enighet om dette, blant annet forankret i Det internasjonale Naturpanelet. FN har vedtatt at 2021–2030 skal være verdens tiår for restaurering av natur.

Restaurering av natur innebærer svært mange ulike typer tiltak, fra å omdanne ensformig industriskog til variert gammel- skog, via tetting av grøfter i ødelagt våtmark og fjerning av vandringshindre for fisk, til å gjenskape artsrike kulturlandskap fra gjengrodde kulturlandskap, reetablering av ålegrasenger og tareskog, redusere overgjødning, rydde opp i forurensing og minimere skadevirkningene av fremmede arter.

Norske myndighetene har startet arbeidet med å restaurere naturen. I 2016 kom Plan for restaurering av våtmark i Norge. I perioden 2015–2022 er 139 prosjekter gjennomført, med 365 kilometer grøfter tettet og nærmere 200 dekar torvuttak restaurert. Private aktører har også bidratt til naturrestaurering, blant annet ved å etablere dammer og våtmark i jordbrukets kulturlandskap. Forsvarsbygg og Miljødirektoratet har også tilbakeført nedlagte skytefelt på Hjerkinna på Dovre til høyfjellsnatur. I tillegg er det laget en nasjonal strategi for restaurering av vassdrag frem mot 2030.

En nasjonal, samlet plan for å restaurere natur i tråd med omfanget og tidshorisontene som er vedtatt, mangler imidlertid. I 2016 ba Stortinget regjeringen om å sørge for at 15 prosent av degradert natur skulle være restaurert innen 2025. Dette har ikke blitt fulgt opp.

Restaurering av natur er en stor økonomisk investering, og bevilgningene må heves til et helt annet nivå. I tillegg er det manglende forståelse for viktigheten av restaurering. Vi mangler også kunnskap om restaureringsmetodikk, især i marine naturtyper. Det trengs både lovverk, politisk oppmerksomhet og aksept for blant annet å få plass de nødvendige rammene som muliggjør restaurering på privat grunn med for eksempel skog, myr og kystområder. Det mangler juridisk adgang til å sikre bevaring av restaurert natur mot fremtidig utbygging.

Ifølge Naturpanelet, gir restaurering tilbake ti ganger beløpet som investeres i form av forbedrede økosystemtjenester, som blant annet økt karbonlagring, dempet flomfare, styrket pollinering og større fiskebestander. Restaurering er nødvendig for å styrke bestander av tapt naturmangfold, også for at økosystemene skal fungere bedre. Ifølge [Klimapanelets spesialrapport fra 2019](#) om klimaendringer og landarealer, er det dessuten avgjørende å bevare og styrke økosystemenes evne til å binde og lagre karbon for å nå klimamålene. Robuste økosystemer er også svært viktig for å avdempe negative effekter av klimaendringene.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

- Lovfeste mål om å restaurere 30 prosent forringet natur per hovedøkosystem innen 2030 i naturmangfoldlovens formålsparagraf. Utarbeide en bindende plan for måloppnåelse.
- Kartfeste forringet natur snarest mulig, og igangsette restaureringstiltak samtidig som områder klargjøres.
- Ferdigstille systemet for god økologisk tilstand som sikrer beskrivelse av hva forringet natur er, og etablere målesystemer for hvordan sikre god tilstand og som peker på hvilke områder som må restaureres.
- Sette ansvarlig myndighet for restaurering av hvert hovedøkosystem.
- Etablere ansvar på nivåene stat, fylke og kommune for å sikre fortgang i restaurering av alle hovedøkosystemer innen 2030.
- Etablere et overvåkingsprogram for restaurering for å dokumentere måloppnåelse, og pålegge private aktører som restaurerer natur som kompensasjonstiltak ved utbygging overvåking av tiltakets effekt.
- Gi hjemmel for ekspropriasjon av natur og båndlegging av arealer for restaurering, og samtidig sikre private rettigheter økonomisk og rettslig.
- Utrede hvordan private aktører i større grad skal holdes ansvarlig for naturødeleggende aktiviteter, især de som har stor fortjeneste på forringelse eller ødeleggelse av natur, eller på natur som allerede er ødelagt.
- La adgangen til å oppstille rekkefølgekrav i plan- og bygningsloven til også omfatte «grønn» infrastruktur som eksempelvis restaurering av myrer slik at disse tar opp og forsinker vann som ellers vil kunne påvirke utbyggingsområder, nye så vel som eksisterende.
- Etablere systemer for kunne gi arealbestemmelser og heftelser på eiendommer der natur er restaurert som kompensasjon for naturinngrep, der grunneier har mottatt økonomisk støtte eller erstatning i forbindelse med restaureringstiltaket, eller der restaureringstiltak har forutsatt vedvarende skjøtsel eller andre tiltak.
- Etablere store, langsiktige forskningsprogrammer som finner fram til de beste metodene for restaurering.
- Finansierte restaurering av natur som en samfunnsøkonomisk svært lønnsom, men likevel kostbar, investering, gjennom flere ulike måter samtidig:
 - Årlige bevilgninger over statsbudsjettet for en rekke sektorer, inkludert styrking av tilskuddsordninger
 - Opprettelse av et restaureringsfond, eller annen form for finansiering, for å sikre langsiktig og forutsigbar gjennomføring av store restaureringsprosjekter over flere år

Mål 3

30 prosent vern og bevaring

Mål: Minst 30 prosent av alle land- og havområder skal bevares og beskyttes mot skadelig påvirkning fra menneskelig aktivitet. Områdene som vernes, skal dekke alle naturtyper, og de skal være sammenhengende. I slike områder skal kun aktivitet som er i overensstemmelse med verneformålet, være tillatt.

Introduksjon

17,6 prosent av fastlands-Norge er vernet. Mye av dette er fjell og lavproduktivt areal, og rundt 15 prosent består av nasjonalparker og landskapsvernområder. Kun 2,4 prosent av Norge er naturreservat, som typisk er opprettet for å ta vare på truede arter og naturtyper. Det er behov for mer vern i lavlandet, der det er mange biologiske hotspots, samtidig som naturen her er truet av utbyggingspress og mer intensiv arealutnyttelse. I havet har vi vernet langt mindre, rundt 1 prosent av havområdene våre er underlagt vern, og vernet er svakt.

Det er allment akseptert at vi har store mangler i vernet av visse naturtyper. Spesielt natur knyttet til skog, kyst og sjø trenger mer vern. En rekke våtmarksområder er underlagt vern, men på grunn av de samlede belastningene på våtmarkene og betydningen de har for truede arter og økosystemtjenester, må vi bevare de resterende våtmarkene. Marine våtmarker og deltaområder er blant disse.

Utvidelse av eksisterende Ramsarområder og prioritering av IBA/KBA (Important Bird and Biodiversity Area/Key Biodiversity Area) for vern er nødvendig for å sikre de aller mest betydningsfulle områdene for

naturmangfold. Slik bidrar man også til at verneområdene er store nok til å ha de økologiske funksjonene fugle- og dyreliv er avhengig av, og for å gjøre verneområdene bedre rustet til endringer i klima.

For en del naturtyper er det behov for restaurering for å kunne oppnå 30 prosent representativt vern, særlig på rikere naturtyper som allerede i stor grad er skadet eller har gått tapt, eksempelvis ulike typer høyproduktive lavlandsskoger, rike og mellomrike myrer og sumpskoger.

Stortinget har vedtatt vern av 10 prosent av norske skoger, samt gjennomføring av suppleringsvern av naturtyper som er lite representert i vernet. Disse prosessene er i gang, men med dagens tempo vil det ta flere tiår å nå målene. Per januar 2023 er 5,2 prosent av skogarealet i Norge vernet. For det produktive skogarealet er verneandelen 3,9 prosent. Fremover er det behov for å bevilge mer penger til vern, både utredning og kompensasjon. Det må også sikres bedre kommunikasjon om hvorfor vern er viktig, og det må være kraftigere redskap i lovverket både til å opprette verneområder og restaurere natur også der det er areal- og brukskonflikter.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

Vern

- Lovfeste krav om 30 prosent representativt vern i naturmangfoldlovens kapittel 5.
- Gjennomføre evaluering og analyse av vernet som er gjennomført i Norge til nå, inkludert svakheter og hull.
- Snarlig utarbeide en strategi og tiltaksplan for å effektivt verne 30 prosent, representativt fordelt på ulike naturtyper på land og i havet i Norge innen 2030.
- Identifisere aktuelle arealer hvor det er behov for vesentlig økt vern av underrepresenterte naturtyper og regioner, slik som den mest høyproduktive skogen, nasjonalparker i lavlandet, elvedeltaer, og marine områder, og øke vernet av disse naturtypene og regionene.
- Gjennomføre strakstiltak for å sikre de mest truede naturtypene midlertidig, slik at de ikke blir ødelagt før vi rekker å bevare tilstrekkelig omfang. Dette gjelder naturtyper som gammel naturskog, elvedelta, osv.
- Sette alle nye inngrep i inngrepsfrie områder i Norge på vent gjennom en statlig instruks og statsforvalternes innsigelsesrett. Etter at Naturavtalens mål om 30 prosent representativt vern er nådd, kan instruksene revurderes. En inngrepsfri natur bør alltid ha streng beskyttelse.
- Avklare forholdet mellom strengt vern etter naturmangfoldloven og «andre effektive bevaringstiltak» (OECM) gjennom en åpen og grundig prosess der relevante aktører og interessenter inkluderes.
- Primært bruke naturmangfoldlovens bestemmelser om områdevern og i størst mulig grad «strenge» verneformer i oppfyllingen av 30 prosent vern. Gjennomgående skjerpe verneforskrifter og redusere og presisere adgangen til dispensasjoner.
- Innføre automatisk vern av alle Important Bird and Biodiversity Areas (IBAs) i Norge.
- Vesentlig øke antallet «utvalgte naturtyper» etter naturmangfoldloven, og oppfølgingen av disse.

Dispensasjoner

- Endre dispensasjonsbestemmelsen i naturmangfoldloven § 48, slik at det ikke åpnes opp for dispensasjon til tiltak som påvirker verneverdiene negativt. I slike tilfeller må verneforskriften endres eller oppheves, og det må foretas en faglig vurdering av hvordan dette vil påvirke 30 prosent-kravet.
- Dersom det fremdeles skal kunne gis dispensasjon til tiltak som forringer verneverdiene, bør bestemmelsen tydeliggjøre at forvaltningen kan kreve at tiltakshaver bærer kostandene ved å restaurere minst tilsvarende naturverdier som et kompenserende tiltak.

Forvaltning av verneområder

- Sikre at gamle og nye verneforskrifter ivaretar de viktigste verdiene og oppnår IUCNs kriterier for vern.
- Styrke arbeidet med å sikre oppdaterte skjøtelsesplaner, oppsyn og restaurering av natur i alle verneområder.

- Prioritere naturen i nasjonalparkene våre. Flere nasjonalparker bør få jakt- og fiskefrie områder. Rovdyr og natur må også prioriteres foran sau i slike områder.
- Fortsette å styrke samarbeidet mellom fylkeskommunen, staten og kommuner for å sikre større sammenhengende naturområder og tilrettelegging for naturtilpasset friluftsliv på tvers av kommune- og fylkesgrenser.
- Ved tiltak i områder som er viktige for urfolks rett til utøvelse av egen kultur skal tilstrekkelige konsultasjoner gjennomføres og prinsippet om fritt forhåndsinformert samtykke ivaretas.

Hav og kyst

- Innføre minst 30 prosent vern i norsk økonomisk sone, kontinentalsokkelen og rundt Jan Mayen av representative og verdifulle havområder, basert på internasjonale retningslinjer og allerede identifiserte SVO-er.
- Verne 30 prosent av kyst- og havområder gjennom et nettverk av representative og spesielt verdifulle områder, inkludert nullfiskeområder, så fort som mulig, for å trygge marine bestander og høstbare ressurser.
- Gi alle kystkommuner anledning til å etablere nullfiske-områder og andre verneformer i sine sjøarealer etter modell av torske- og hummerfredningsområdene som nå er suksessfullt etablert over 50 steder langs kysten og i et titalls kommuner, og sammen med fagkyndige foreslå 30 prosent av sine sjøarealer som marine verneområder.
- Styrke vernet i allerede etablerte marine nasjonalparker, sjøfuglreservater, og andre marine verneområder slik at de kan inngå i Norges rapportering om måloppnåelse på 30 prosent havvern.
- La havmiljølovens formål være å bevare marin natur og restaurere forringet marin natur på tvers av alle sektorer. Loven må gjelde for norsk økonomisk sone, kontinentalsokkelen, fiskevernsonen rundt Svalbard og fiskerisonen rundt Jan Mayen.

Fjell, skog, myr og lavland

- Styrke ordninger med frivillig skogvern, samtidig som kommuner og lokalsamfunn involveres i å velge nye naturområder.
- Sette av tilstrekkelig med midler slik at stortingsvedtaket om 10 prosent skogvern kan nås innen 2030, og snarest mulig avklare hvordan 30 prosent bevaring av skog skal nås.
- Sikre at skogeiere som får avslag på frivillig vern møtes med tilbud om venteliste, skjøtselsforslag og andre ordninger for å sikre naturverdiene.
- Innføre et forbud mot hogst i skog eldre enn 160 år inntil naturverdiene er registrert og spørsmålet om eventuelt vern av det aktuelle området er avklart.
- Lage en nasjonal verneplan for myr, slik at alle fylker har vernet et representativt utvalg av alle myrtyper. Sørge for at planen innfris, blant annet gjennom tilstrekkelige bevilgninger til erstatninger og restaureringstiltak.

Vann og vassdrag

- Utvide verneplanen for vassdrag, og gi vernede vassdrag sterkere vern også mot andre trusler enn kraftutbygging, slik at flere av vassdragene blir ekte verneområder.

Mål 4

Stans utryddelse av arter

Mål: Forhindre at mennesker utrydder arter, og la truede arter bygge seg opp igjen til livskraftige nivåer. Sikre genetisk mangfold innen bestander. Forhindre konflikter mellom mennesker og ville dyr, og sikre sameksistens.

Introduksjon

I dag utryddes arter mellom ti og hundre tusen ganger fortere enn tidligere i historien, og én million arter er truet av utryddelse på grunn av menneskelig påvirkning. Menneskers utnyttelse av naturen inkluderer arealendringer, overhøsting, spredning av fremmede skadelige arter, forurensing og klimaendringer.

I Norge er 12 prosent av artene vurdert på rødlista truet, og for de fleste av disse er ødeleggelse eller forringelse av leveområder som følge av jord- og skogbruksrelaterte aktiviteter hovedtrusselen. I noen artsgrupper er en langt større andel arter truet, som hos fugler (27 prosent), pattedyr (24 prosent), og karplanter (22 prosent). Videre er eksempelvis de store rovdyrene funksjonelt utryddet i store deler av landet, med store negative følger for resten av økosystemet, blant annet for bakkehekkende fuglearter.

God sameksistens mellom mennesker og dyr er sameksistens som ikke har negative effekter på artsbestander, inkludert artenes genetiske variasjon, og som kan gjøre det mulig for arter å tilpasse seg klimaendringer og andre endringer i naturen. Aktivt myndighetsarbeid for sameksistens med eksempelvis store rovdyr, vil kunne redusere dagens konfliktnivå. Sammen med artsforvaltning som et juridisk verktøy, kan en overordnet strategi og føre-var prinsippet forbedre tilstanden til truede arter.

Målet om å stanse utryddelse av arter berører sektormyndigheter og naturforvaltning, kommersielle og ikke-kommersielle virksomheter som fiskeri, bolig- og infrastrukturbygging, skogbruk, jakt og landbruk.

Måloppnåelse for dette målet er blant annet koblet til innholdet i mål 5 og 9, og det vil derfor være noe overlapp i aktuelle tiltak.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

- Lovfeste krav om å stanse tap av naturmangfold i naturmangfoldlovens formålsparagraf.
- Innta Naturavtalens delmål 4, 5 og 9 for artsforvaltning i naturmangfoldloven § 5 om forvaltningsmål for arter.
- Endre naturmangfoldloven § 13, slik at det er mulig å fastsette rettslig bindende miljøkvalitetsnormer for arter og naturtyper. En slik endring vil begrense forvaltningens adgang til å gi tillatelse til arealinngrep som kan forringe miljøkvaliteten, og dermed være et effektivt virkemiddel for å sikre bedre rettsvern for naturmangfold som er spesielt sårbart for arealinngrep.

Sameksistens mellom mennesker og dyr

- Etablere en strategi for å forbedre sameksistens mellom mennesker og ville dyr, med hensikt å redusere konfliktnivået.
- Snarest mulig lage en plan for å reetablere de store rovdyrene i sine naturlige utbredelsesområder i Norge, spesielt i verneområder, med robuste bestander, slik at forvaltningsmål for arter i naturmangfoldloven kan oppfylles. Bruk av beitedyr i utmark må tilpasses dette overordnede målet både geografisk og metodisk. I denne prosessen må det tas særlige hensyn til samisk kulturutøvelse, som har et særskilt og sterkere vern enn annen beitebruk.

Prioriterte arter og utvalgte naturtyper

- Sette ambisjonsnivået for prioriterte arter og utvalgte naturtyper slik det ble lagt opp til da naturmangfoldloven ble utarbeidet. Virkemiddelet prioriterte arter må vurderes for alle kategorier av truede arter som trenger ekstra beskyttelse av sitt leveområde, og hvor konkrete tiltak kan bidra til å forbedre situasjonen for arten.
- Oppskalere arbeidet med å få på plass nye utvalgte naturtyper og prioriterte arter ved å identifisere minst 20 utvalgte naturtyper og 100 prioriterte arter gjennom naturmangfoldloven innen 2025, på veien mot målet om 40 utvalgte naturtyper og 400 prioriterte arter.
- Øke tempoet i myndighetenes vurderinger av om virkemidlene prioritert art og utvalgt naturtype er egnet for å nå målet, i tråd med plikten naturmangfoldloven gir myndighetene til å vurdere prioritering når en art etter vitenskapelige kriterier antas å ha en tilstand som vesentlig strider mot forvaltningsmålet i § 5.

Truede arter

- Utarbeide klare, bindende retningslinjer i alle sektorer og alle forvaltningsledd rundt aktiviteter og inngrep der rødlistede arter påvirkes. Forvaltningen må også sikre nær truede arter, ikke bare de aller mest truede artene. Det er enklere å snu nedgangen på et tidligere enn senere stadium.
 - Ikke igangsette aktiviteter som kan forringe livsvilkårene for truede eller sårbare arter, leveområder eller økosystemfunksjoner der vi har liten kunnskap om effekten, som gruvedrift på havbunnen.
 - Styrke korridorer mellom naturområder, både verneområder og andre naturområder, som skal hjelpe individer av arter og bestander å forflytte seg og opprettholde genetisk mangfold, samt spre seg til nye leveområder (for eksempel ved endringer i klimaet).
 - La forekomster av truede arter være et viktig kriterium ved prioritering og utvelgelse av verneområder, og la vernearbeid ta sikte på å sikre robuste forekomster av naturlig tilhørende arter i Norge, med vekt på truede arter.
- Forbedre statusen til truede arter i rødlistevurderingene innen 2030 og sikre nødvendige ressurser til dette.
 - Følge opp beslutningsgrunnlagene for våre aller mest truede arter med en ny liste (neste skritt) på minst 100 arter i de to høyeste rødlistekategoriene.
 - Implementere [«fra rødt-til-grønn»-metoden](#), med konkret tallfestet mål for forbedring av rødlistekategori innen 2030.

- Etablere krav om at kategorisering som «truet art» automatisk utløser kunnskapsbaserte forvaltningsvurderinger, som høstingsforbud, artsspesifikke handlingsplaner, og prioritering etter naturmangfoldloven. Offentliggjøre hvordan de truede artene har blitt fulgt opp innen to år etter presentasjon av en ny rødliste.
 - Utarbeide klare retningslinjer for å sikre at jakt ikke påvirker bestander negativt. Dersom det er usikkerhet om konsekvenser for arten/ bestanden av jakt, skal føre-var-prinsippet ligge til grunn. Revidere listen av jaktbare arter i Norge i lys av en global naturkrise.
 - Etablere fem større, jaktfrie områder innenfor geografisk representative nasjonalparker innen 2030, som referanseområder uten jakt.
- Utarbeide egne gjenoppbyggingsplaner for truede arter og bestander i fiskeriforvaltningen.
- Utarbeide forvaltningsplaner for å styrke genetisk sammenheng, og derigjennom styrke genetisk mangfold, i bestander der utveksling mellom delbestander er redusert, slik situasjonen er for eksempelvis jerv i Sør-Norge.
- Iverksette handlingsplanen for sjøfugl, med mål om å bedre statusen på rødlista for minst halvparten av artene innen 2030. Utrede globalt viktige sjøfuglområder i marint vern/SVO-prosess for å bedre status til sjøfugl. Revidere handlingsplanen i tråd med oppdatert kunnskap hvert femte år.

Mål 5

Bærekraftig høsting og bruk av ville arter

Mål: Sikre at bruk, høsting og handel med ville arter er bærekraftig, trygg og lovlig for å motvirke overhøsting, minimere konsekvenser for andre arter og annen natur, og redusere sykdomsspredning.

Introduksjon

Høsting, bruk og handel med ville arter er viktig for næringsliv, kultur og tradisjoner, og for rekreasjon. Men overhøsting kan medføre naturtap og være en trussel for naturmangfoldet. Her hjemme er høsting en negativ påvirkningsfaktor for 55 truede arter på rødlista. Også overhøsting av relativt store bestander kan få negative konsekvenser for økosystemer og ressursgrunnlag.

Bærekraftig høsting er høsting som ikke har negative konsekvenser for den reproduserende bestanden, eller negative konsekvenser for predatorer som er avhengige av artene som næringsgrunnlag.

Målet om bærekraftig høsting berører både sektormyndigheter og naturforvaltningen, og både kommersielle og ikke-kommersielle virksomheter, som fiskeri, jord- og skogbruk, jakt, fritidsfiske og sanking. Gjennom import av ferdigvarer og innsatsfaktorer kan norsk produksjon og forbruk bidra til overhøsting også i andre deler av verden. Overhøsting av ville arter er et globalt problem som må takles fra flere hold, og nasjonale tiltak må ses i sammenheng med arbeid internasjonalt for å adressere de sentrale driverne av overhøsting.

Måloppnåelse for dette målet er tett koblet til innholdet i mål 9 og 4, og det vil derfor være overlapp i aktuelle tiltak.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

- Lovfeste krav om å stanse tap av naturmangfold i naturmangfoldlovens formålsparagraf.
- Innta Naturavtalens delmål 4, 5 og 9 for artsforvaltning i naturmangfoldloven § 5 om forvaltningsmål for arter.
- Endre naturmangfoldloven § 13, slik at det er mulig å fastsette rettslig bindende miljøkvalitetsnormer for arter og naturtyper. En slik endring vil begrense forvaltningens adgang til å gi tillatelse til arealinngrep som kan forringe miljøkvaliteten, og dermed være et effektivt virkemiddel for å sikre bedre rettsvern for naturmangfold som er spesielt sårbar for arealinngrep.
- Gjøre grove brudd på aktsomhetsplikten i naturmangfoldloven og kommende havmiljølov straffbare for å styrke naturens rettsvern.
- Utarbeide flere kvalitetsnormer for høstbare arter etter naturmangfoldloven, og påse at dette verktøyet også blir implementert i den kommende havmiljøloven.

- Etablere krav om at truede arter automatisk utløser kunnskapsbaserte forvaltningsvurderinger, som høstingsforbud, artsspesifikke handlingsplaner og prioritering etter naturmangfoldloven. Hvordan de truede artene er fulgt opp må være offentlig tilgjengelig to år etter presentasjon av en ny rødliste.
- Sikre at vurdering av «høstbart overskudd» på jaktbare arter blir vitenskapelig begrunnet i et økosystemperspektiv, der også langsiktige bestandsvariasjoner inngår.
- Styrke satsingen på forebygging og bekjempelse av miljøkriminalitet, både hos Økokrim og i det enkelte politidistrikt, samt ved tollsteder/grenseoverganger.
- Knytte forvaltningen av ville arter opp mot økosystembasert forvaltning, ikke bare enkeltarter og arter av kommersiell interesse. All viltforvaltning skal legges til miljømyndighetene, ikke landbruksmyndighetene, for å sikre økosystemtilnærming/samlet belastning.

Fiskeri

- Etablere 100 prosent bærekraftige høstingsstrategier for alt fiske utenfor nullfiske-/verneområdene.
- Få på plass flere marine verneområder etter naturmangfoldloven for å motvirke fangstseleksjon og sikre viktige gyte- og oppvekstområder.
- Innføre sterkere regler for både kommersielt fiske og fritidsfiske i Oslofjorden og Skagerrak, i tråd med vitenskapelige anbefalinger fra Havforskningsinstituttet, gjennom å blant annet stoppe tråling og snurpenotfiske i forringede marine økosystemer og særlig sårbare fjordområder.
- Innføre forbud mot bruk av bunntål og snurrevad innenfor grunnlinjen i sør som det allerede er i nord, og sikre at områder som hittil ikke har blitt utsatt for trål, skjermes mot tråling.
- Utvikle og implementere flerbestandsmodeller for fiskeriforvaltningen som ivaretar både kommersielle og ikke-kommersielle arter, inkludert marine pattedyr og sjøfugler.

Mål 6

Håndtering av fremmede, skadelige arter

Mål: Eliminere og minske påvirkningen fremmede skadelige arter har på biodiversitet og økosystemtjenester. Identifisere og håndtere spredningsveiene for introduksjon av fremmede arter, forhindre introduksjon og etablering av prioriterte fremmede skadelige arter, redusere introduksjon og etablering av andre fremmede arter med minst 50 prosent og utrydde eller kontrollere fremmede skadelige arter i spesielt prioriterte områder.

Introduksjon

Fremmede, skadelige arter er dyr, planter eller sopp som er introdusert med hensikt eller tilfeldig til utenfor sitt opprinnelige utbredelsesområde, og som har alvorlige negative konsekvenser i dette miljøet. Fremmede arter er en av de fem store driverne for tap av naturmangfold i Europa og globalt.

I Norge i dag er det rundt 1500 vurderte fremmede arter, der 70 prosent er regnet som en risiko for norsk natur. I tillegg er det 319 dørstokkarter som enda ikke er observert i Norge, men som forventes å komme til Norge fra naboland. Kostnaden for å bekjempe de fremmede skadelige artene som allerede finnes i Norge er mellom 30 og 350 milliarder kroner i nåverdi, mellom 1,4 og 3,9 milliarder årlig, mens dagens ressursbruk for tiltak mot fremmede arter ligger på omtrent 171 millioner kroner ifølge

nullpunktsmålingen. I EU er samfunnskostnadene knyttet til fremmede arter beregnet til 12 milliarder euro årlig.

Identifikasjon av spredningsveier og forhindring av introduksjon inkluderer varsling og tiltak dersom nye fremmede skadelige arter er oppdaget, og er det dokumentert mest effektive tiltaket for å hindre negativ påvirkning fra fremmede arter på økosystemer og naturmangfold.

Målet om håndtering av fremmede arter berører både sektormyndigheter og naturforvaltning, samt kommersielle og ikke-kommersielle virksomheter som grøntanleggsbransjen, bolig- og infrastrukturbygging, shipping, landbruk, skogbruk og renovasjon.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

- Vedta beredskapsordning med system for tidlig varsling og konkrete, detaljerte planer for krisehåndtering ved oppdagelse av nye fremmede arter med høyt invasjonspotensial.
- Så fort som mulig, og innen 2025, utarbeide en nasjonal tiltaksliste med oversikt over arter som er prioritert for gjennomføring av tiltak til lands og til havs, slik som utryddelse av arter med svært høy økologisk risiko. Valg av arter må baseres på faglig begrunnede kriterier og oppdateres jevnlig. Listen må også inkludere arter der tiltak settes inn for å begrense videre spredning for arter til lands og til havs som er umulige å utrydde.

- Utvide eksisterende reguleringer for smittsomme sykdommer til å også inkludere effekter på biomangfold og økosystemer til lands og til havs.
- Etablere insentiver og tiltak for å muliggjøre oppskalering av norsk planteproduksjon til grøntarealer og privat bruk for å redusere risikoen for innføring av fremmede arter med import av jordklump.
- Gjøre stedegen natur mindre sårbar ved å øke det biologiske mangfoldet og unngå større arealer med monokulturer tilknyttet ulike type arealbruk og landbruk.
- Forby utplanting av treslag og andre planter som ikke finnes i aktuell region, som norsk gran i deler av Nord-Norge og Vestlandet. Slike storskala landskapsendringer fortrenger stedegen flora og fauna, og ensretter norsk natur.
- Revidere lovgivingen for fremmede arter så det blir vanskeligere å importere og spre skadelige fremmede arter til lands og til havs.
 - Alltid riskovurdere arter som importeres nye til landet før de tas inn, uavhengig av organisme.
 - Implementere en lignende lovgivning som New Zealands «Hazardous substances and New Organisms (HSNO) Act» der innførsel, uttesting av nye organismer i naturen eller utsetting av enhver ny organisme som ikke er godkjent av myndighetene er ulovlig. En ny organisme er definert som en art som ikke var registrert i naturen på datoen for implementering av loven, eller en organisme som hører til art eller underart som har blitt utryddet. Nye arter kan importeres eller settes ut etter godkjenning. Arter som kommer som blindpassasjerer håndteres ved at all flora og fauna, og mennesker hvis nødvendig, blir satt i karantene. Risikovurderinger av arter som søkes om å importeres og settes ut blir gjennomført av myndigheter på søkers regning.
- Øke kompetanse og tildele mer ressurser til tollvesenet for å stoppe innføringen av fremmede arter ved grensen.

Mål 7

Redusere forurensning

Mål: Redusere forurensning og de negative virkningene fra alle forurensningskilder til nivåer som ikke er skadelige for naturen, inkludert fra næringsstoffer, sprøytemidler, farlige kjemikalier, og plastforsøpling.

Introduksjon

Forurensning utgjør en trussel mot både naturmangfold og mennesker. Forurensning kan være svært synlig, som ved plastforsøpling og spøkelsesfiske, eller den kan være usynlig, som ved miljøgifter, tungt nedbrytbare, og ofte menneskeskapt stoffer som oppkonsentreres i næringskjeden og gir snikende giftvirkninger. Forurensning i form av overtilførsel av naturlige næringsstoffer, eksempelvis som følge av gjødsling av jorder, gjødsling av skog, utslipp fra oppdrettsanlegg, samt manglende rensing av utslipp fra boliger og fritidsbebyggelse, er et stort problem for blant annet vassdrag og kystområder. Det finnes mange typer forurensning, men fellesnevneren er at den har negativ effekt på økosystemer og naturmangfold.

Reduksjon av forurensning innebærer å stoppe punktutslipp og mer diffus spredning av stoffer til naturen slik at dette ikke får negative konsekvenser for arter og økosystemer. Det kan også hjelpe å styrke naturens egne rensemetoder, som vegetasjonssoner, myr og fangdammer.

Målet om redusert forurensning berører både sektormyndigheter og naturforvaltningen, samt kommersielle og ikke-kommersielle virksomheter som renovasjon, landbruk, fiskeri, jakt, produksjon og oljenæring. Norsk forbruk kan bidra til å redusere den globale forurensningsbelastningen ved tydelige regler ved import og produksjon. Reduksjon globalt vil bidra til reduksjon lokalt da, Norge importerer både synlig forurensning og miljøgifter via vind- og havstrømmer.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

Miljøgifter

- Forby utslipp av sprøytegifter (biocider) i oppdrettsnæringen, eksempelvis kobber og andre begroingsdrepende sprøytegifter i bunnstoff på merder.
- Redusere forbruket av miljøfarlige sprøytegifter i landbruket.
- Sette mål om minst 25 prosent sprøytemiddelfritt økologisk landbruk som i EU, og øke ambisjonsnivået i tråd med Naturavtalen.
- Fase ut bruken av miljøskadelige stoffer i forbruksprodukter, herunder forby alle PFAS, og stille strengere krav til risikoanalyser for nye stoffer.
- Øke andelen svanemerkede produkter på det norske markedet gjennom krav og sterkere miljøvekting i offentlige innkjøp.

- Fullføre opprydningen av historisk grunn- og sedimentforurensing som egentlig skulle vært ferdig innen 2020, basert på klare tidsfrister, forurenserbetaler-prinsippet og best tilgjengelig teknologi, med fokus på forurensete fjorder og vassdrag.
- Forby bruk av blyhagl og annen blyammunisjon i jakt.

Næringsstoffer

Kantsoner

- Styrke naturens egne rensemetoder, og lage en plan for restaurering av kantvegetasjon og buffersoner mot vassdrag, og styrke håndhevingen av reglene om vegetasjonssoner langs vassdrag og sjø.
- Etablere krav om permanente kantsoner der dyrket mark møter vann og vassdrag, forby høstpløying, og aktivt bevare og gjenskape fangdammer, våtmark, bekkeløp, myr, skog og annen naturbasert rensing som reduserer avrenningen fra landbruket.
- Pålegge kommunene å legge inn i sine arealplaner et vegetasjonsbelte langsmed all årssikker vannføring som tilsvarer nivået for tiårsflommen, hvor det ikke vil være lov å bygge ut eller motta landbrukstilskudd.
- Pålegge kommunene å besiktige eller innhente dokumentasjon på at all hogst inntil årssikker vannføring ikke er foretatt innenfor nivået for tiårsflommen, og at det ikke er fare for avrenning til vassdraget fra hogstvirksomheten.

Gjødsling

- Øke gjødselavgiftene og styrke landbruksrådgivningen.
- Dele gjødsling med nitrogen til korn med 50 prosent ved såing, og hele eller deler av resten etter behov tidligst én måned etter såing.
- Sette krav om sedimentering av dreneringsvann fra jordbruket for å redusere nitrogenforurensing i hvert lokale nedbørsfelt.
- Stanse subsidiering av skoggjødsling, og gjøre gjødsling av skog søknadspliktig etter forurensningsloven.

Kloakk

- Stille krav til alle kommuner om rensing av kloakk fra all bebyggelse.
- Ha nullaksept for nye, urensede direkteutslipp, som for eksempel septik fra fritidsbåter eller oppdrettsmerder langs kysten.

Forsøpling

- Forby unødvendige og særlig forsøplende plastprodukter, særlig i kategoriene engangsplast, fiskeriutstyr og mikroplast.
- Sikre en effektiv nasjonal infrastruktur for avfallshåndtering, også «nye» fraksjoner som tekstiler, og stille høye krav til utsortering og materialgjenvinning for å redusere mengden plast og annet avfall på avveie og redusere klimagassutslipp fra avfallshåndtering.
- Forebygge mikroplastutslipp tidlig i verdikjeden ved å innføre krav til produktutforming og avbøtende tiltak for å begrense kjente kilder til mikroplastforurensning, som for eksempel støv fra bildekkslitasje, avrenning fra kunstgressbaner, malingsavfall, spill av plastråvare og -avfall fra plastbearbeidende industri.

- Bidra til å etablere en effektiv global avtale mot plastforurensning som tar for seg alle ledd i verdikjeden til plast.

Annen forurensning

- Definere menneskeskapt støy og lys i naturen, både på land og i havet, som forurensning og vedta egnet lovverk som sørger for at dette ikke skader dyreliv, forringer leveområder eller ødelegger økosystemfunksjoner.
- Etablere forsterkede krav til oppdrettsnæringen som gir null lus, null rømming og null avfall og medikamenter/kjemiske substanser på avveie.
- Sikre oljevernberedskap som er skalert for å håndtere et worst-case-scenario ved olje- og gassplattformer og skipstrafikk i norske farvann, inkludert oljesøl i islagte farvann.
- Utarbeide en forpliktende plan for reduksjon av tilførsel av fosfor og andre næringsalter fra landbruket til elver, innsjøer og fjorder.

Mål 8

Klimatilpasning

Mål: Minimere effektene klimaendringer har på naturen og samtidig styrke naturens motstandskraft i møte med klimaendringene.

Introduksjon

Naturen tar opp over halvparten av alle menneskeskapte klimagassutslipp hvert år, og en intakt natur er i stand til å ta opp og lagre enorme mengder karbon. Men når den intakte naturen forringes eller ødelegges, svekkes også livsgrunnlaget for et stort antall arter. FNs klimapanel (IPCC) estimerer at hele 20 til 30 prosent av jordens arter kan forsvinne som følge av menneskeskapte klimaendringer. Klimaendringer og naturødeleggelser forsterker hverandre negativt: Klimaendringer forverrer naturødeleggelsene ved utryddelse av arter og gjør naturen mindre hardfør og sårbar for endringer.

Ødelagt natur kan ikke beskytte mot flom og ras, eller ta opp karbon like godt som en intakt natur. Å bevare og restaurere natur vil derfor være viktige klimatiltak. I Norge er klimaendringene allerede synlige gjennom eksempelvis lengre vekstsesong, arter som forflytter seg til nye leveområder, trekkfugler som kommer tidligere om våren og 2,8 grader økning i normaltemperaturen på Svalbard.

Kunnskap om naturmangfoldets bidrag i karbonlagring og beskyttelse mot

ekstremvær er grunnlaget for å styrke naturens motstandskraft. Ved å bruke denne kunnskapen til å sikre sterke, mangfoldige og velfungerende økosystemer, kan vi forebygge og beskytte mot effektene av et endret klima. Eksempelvis vil gode kantsoner i tilknytning til bekker, elveløp og våtmarker være viktige for å dempe konsekvensene av ekstremvær og andre klimaendringer, ikke minst for boliger og infrastruktur. Bevaring og restaurering av skog i ller og hellinger, samt bevaring og restaurering av myrområder og fuktige skogtyper, er også eksempler på en forvaltning som spiller på lag med naturen og reduserer risikoen for naturskader som følge av klimaendringer.

Målet om klimatilpasning berører alle kommuner, sektormyndigheter og naturforvaltning, samt kommersielle og ikke-kommersielle virksomheter, som skogbruk, bolig- og infrastrukturbygging, landbruk, oljenæring og fiskeri. Klimaendringer er et globalt problem som henger tett sammen med energibruk og livsstil, og nasjonale tiltak må ses i sammenheng med Norges internasjonale ansvar.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

Naturlig karbonlagring

- Oppfylle forpliktelsene under klimaavtalen med EU for skog- og arealbrukssektoren (LULUCF) med sterke tiltak.
- Fastsette et nasjonalt mål om naturlig karbonlagring for å sikre intakte naturtyper og økosystemer som bidrar med å binde og lagre karbon. Sikre måloppnåelse gjennom egnede tiltak og krav.

- Sikre et sterkt kunnskapsgrunnlag om naturlig karbonlagring, som dekker forskjellige naturtyper på land og til havs, og for hele økosystemene. Øke innsatsen for kunnskapsinnhenting om forskningen på arter, naturtyper og økosystemers rolle i karbonsyklusen og øke presisjonsnivået i estimatene av klimaeffekt av vern og restaurering av natur.
- Styrke nasjonal, regional og lokal forvaltningskompetanse og ressurser til kartlegging, beskyttelse og restaurering av karbonrik natur.
- Sette krav om at særskilt karbonrike områder må synliggjøres og beskyttes i kommunale og nasjonale klimaplaner. Spesielt må det være krav om beskyttelse av våtmark og gammel skog. Dette må være kartfestet gjennom naturregnskap og naturbudsjett.
- Se klimakrisen og naturkrisen i sammenheng og prioritere tiltak som er positive for både klima og naturmangfold. Blant annet må naturrisiko og klimarisiko integreres i all arealplanlegging og arealbruk.

Tiltak for styrkede karbonlager i utvalgte økosystemer

- Skog: Utrede og innføre en tilskuddsordning for tiltak i skog som øker karbonlageret, samtidig som den økologiske tilstanden styrkes gjennom mer variasjon i treslag og trærnes alder. Dette vil inkludere økt rotasjonstid mellom hogst, tilskudd til fleralderskogbruk og krav om å legge igjen langt mer død ved.
- Myr: Sikre økt opptak av karbon i myr og våtmark. Praktisere forbud mot nedbygging og oppdyrking av myr strengt, og restaurere ødelagt myr og torvmark i et høyt tempo. Sikre en streng lovform og praktisering av forbud mot nedbygging av myr. Fastholde 31.12.2025 som sluttdato for bruk av torv i hagejord. Stille krav til kommunene om å rapportere planlagt nedbygging av myr, nedbygd myr og restaurert myr gjennom KOSTRA. Snarest mulig vurdere effektene av nydyrkingsforbudet og dispensasjonene der, med mål om å stramme inn forskrift for forbud mot nydyrking av myr.
- Hav: La karbonlagre på havbunnen inngå i kriterier for områder som er interessante som marine verneområder. Beskyttelse og restaurering av tareskog og ålegrasenger skal prioriteres, og bunntråling og andre tiltak som virvler opp sjøbunnen i karbonrike sedimenteringsbasseng bør unngås.
- Vernskog: La vernskog dekke lier og skråninger med en viss helningsgrad, med hensikt å redusere risikoen for avrenning, erosjon og ras. I vernskogen skal det ikke gjennomføres inngrep som kan øke slik risiko, som flatehogst.
- Grøntarealer: Oppdatere retningslinjer for minimumsareal av grønntarealer i tettbygde strøk samt krav til grønne tak og fasader med stedegen vegetasjon. Dette sikrer tilgang til grønntarealer, samtidig som det bidrar til økt konnektivet mellom naturområder. Forslaget har et klart folkehelseaspekt gjennom å redusere varmeøy-effekter.

Klimatilpasningstiltak og naturbaserte løsninger

- Sikre at naturbaserte tiltak for klima ikke har negative konsekvenser for naturmangfold.
- La Klimasats inkludere tiltak med naturbaserte løsninger i bebygde strøk, som restaurering av myr og andre våtmarker (inkludert arealer som gir fordrøyning av nedbør), samt gjenåpning av bekker. Utarbeide tilhørende veileder for hvordan slikt arbeid kan gjennomføres. Dette kan også sikres gjennom natursats, som er en foreslått tilskuddsordning for tiltak for naturmangfold i kommunen og fylkeskommunen.

Mål 9

Bærekraftig forvaltning av arter

Mål: Forvaltningen og bruken av ville arter skal være bærekraftig.

Introduksjon

Målet omhandler især viltforvaltning og favner ulike naturgoder som viltet gir mennesker, både som matressurs, inntektskilde og til rekreasjon. Videre handler målet om å sikre at de som er avhengige av vilt som del av sitt livsgrunnlag, herunder urfolk og lokalsamfunn, kan bedrive tradisjonell, men bærekraftig bruk av slike naturressurser, og særlig slik at dette bidrar til å ta vare på og styrke naturmangfold.

Antall truede arter øker konstant, både internasjonalt og i Norge. Dette gjelder også arter som det høstes av gjennom jakt, fiske og på andre måter. Samtidig har norsk forvaltning klart å bygge opp en del fiskebestander fra lavt nivå, slik at det har blitt mulig å høste bærekraftig av dem. Likevel er også flere marine bestander i

norske farvann i dårlig forfatning, som for eksempel kysttorsk, ål, hummer og villaks. På landjorda har villrein havnet på rødlista, begge rypeartene har vært innoim rødlista, det er adgang til å jakte på flere rødlistede fuglearter, og flere hjorteviltbestander har uheldig aldersstruktur og helsetilstand som følge av forvaltningsregimet. En del av årsaken er dårlig forvaltning av bestandene og for svak regulering av uttak, men det er også negative effekter fra eksempelvis intensivt skogbruk, jordbruk og stedvis beitebruk, samt fra konstant minimumsregulering av store rovdyr.

Måloppnåelse for dette målet er tett koblet til innholdet i mål 5 og 4, og det vil derfor være overlapp i aktuelle tiltak.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

- Lovfeste krav om å stanse tap av naturmangfold i naturmangfoldlovens formålparagraf.
- Ta Naturavtalens delmål 4, 5 og 9 for artsforvaltning inn i naturmangfoldloven § 5, forvaltningsmål for arter.
- Endre naturmangfoldloven § 13, slik at det er mulig å fastsette rettslig bindende miljøkvalitetsnormer for arter og naturtyper. En slik endring vil begrense forvaltningens adgang til å gi tillatelse til arealinngrep som kan forringe miljøkvaliteten, og dermed være et effektivt virkemiddel for å sikre bedre rettsvern for naturmangfold som er spesielt sårbart for arealinngrep.
- Ta systematisk hensyn til arter i forvaltningen og i alle bransjer til lands og til havs.
- Sikre hensyn til natur i områder preget av intensiv menneskelig virksomhet, og blant annet sette av en arealandel til naturmangfold i skogbruks- og jordbruksområder.

- Styrke kartlegging og kunnskapsgrunnlag om viltbestander for å legge til rette for riktige jakttider og eventuelle kvoter, samt for riktige fiskekvoter før hver sesong.
- Redusere omsetting av fiskekvoter på markedet, og forvalte kvoter på en måte som gir mer demokratisk tilgang til fiskerinæringen. For andre tiltak i fiskeriene, se mål 10 om primærnæringene.
- Legge all forvaltning av viltarter til miljømyndighetene, ikke landbruksmyndighetene, for å sikre økosystemtilnærming/samlet belastning.

Mål 10

Primærnæringer bidrar til å bevare og restaurere naturmangfold og økosystemtjenester

Mål: Naturbaserte næringer som skogbruk, fiskeri, havbruk og landbruk skal drives på naturens premisser og bidra til matsikkerhet, bevaring og restaurering av naturmangfold og økosystemfunksjoner.

Introduksjon

Naturressurser er grunnlaget for primærnæringer som gir mennesker mat og materialer. Men en stadig økende befolkning og økende økologisk fotavtrykk setter press på utnyttelsen av naturressursene, og i dag er mer enn halvparten av landbaserte økosystemer negativt påvirket av menneskelig aktivitet. I Norge lever de fleste rødlistede artene i områder knyttet til jordbruk og skogbruk. Til havs står det også dårlig til med mange arter, og eksempelvis torskebestandene i Nordsjøen og Skagerak er i ferd med å kollapse. For stor utnyttelse av naturressurser kan få negative konsekvenser for naturen og for menneskers livsgrunnlag.

Drift av naturbaserte næringer på naturens premisser innebærer å bevare og styrke naturressursene. Ved å drive på naturens premisser, vil matsikkerhet, restaurering av naturmangfold og bevaring av økosystemfunksjoner sikres.

Målet om å drive naturbaserte næringer på naturens premisser berører sektormyndigheter og naturforvaltningen, samt kommersielle og ikke-kommersielle virksomheter som fiskeri, landbruk, skogbruk og havbruk. Mange av disse sektorene har tradisjonelt hatt vide fullmakter til naturpåvirkning og egenkontroll.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

Skogbruk

- Likestille hensynet til miljø med næringshensyn i skogbruksloven.
- Prioritere fleralderskogbruk framfor flatehogst, og skjøtte eksisterende, ensaldrede kulturskoger med tanke på fremtidig fleralderskogbruk.
- Fjerne miljøskadelige skogbrukssubsidier, og prioritere skogbrukstiltak som er positive for både klima og miljø.
- Forby planting av fremmede treslag til skogbruksformål, med unntak av juletrær og pyntegrønt som hogges før frøsetting.
- Styrke myndighetenes kontroll med skogbruket, blant annet gjennom en grundig revisjon av skogbruksloven, meldeplikt for hogst og presisering av planplikt og konsekvensutredning også for skogsbilveibygging.

- Automatisk verne skog eldre enn 160 år, og innføre forbud mot hogst i gammel naturskog inntil naturverdiene er registrert og spørsmålet om eventuelt vern av det aktuelle området er avklart.
- Se egne punkter om artsregistreringer, kommunal kontroll og vern under mål 3.

Jordbruk

- Utarbeide et oppdatert, helhetlig kunnskapsgrunnlag om norsk matproduksjon og legge frem en ny stortingsmelding om fremtidens bærekraftige landbruk- og matsystem, der helsepolitikk, klima- og naturpolitikk og landbruks- distrikts- og matpolitikk blir sett i sammenheng.
- Sette produksjonsmål for økologisk jordbruk på 25 prosent, som i EU, og arbeide videre for redusert sprøytemiddelbruk i det øvrige jordbruket.
- Sørge for at alt fôr til akvakultur og dyrehold kommer fra bærekraftige kilder.
- Vri insentivstruktur fra intensiv drift til drift som tar i bruk ekstensive arealer, f.eks. ved å flytte midler fra produksjonstilskudd til arealtilskudd.
- Innføre teigbasert arealtilskudd som gir høyere tilskudd til mer naturvennlige driftsformer som skogslandbruk og arealer som er vanskelige å drive.
- Satse på seterdrift og ordningen med utvalgte kulturlandskap ved å styrke tilskuddene til disse ordningene, og øke antallet setre og utvalgte kulturlandskap innen 2030.
- Ta vare på det artsrike kulturlandskapet, blant annet gjennom en kraftig økning i insentivordninger for skjøtsel av artsrikt kulturlandskap.
- Sikre heterogene jordbrukslandskap, verne om restarealer, la fuktmark forbli udrenert, og drive noen arealer mer ekstensivt, samtidig som lønnsomheten sikres gjennom velutviklede kompensasjonsordninger.
- Avsette større områder til robust kantsonevegetasjon, og til driftsformer som hindrer avrenning. (Se flere konkrete tiltak mot utslipp av næringsstoffer fra jordbruket under mål 7)

Akvakultur

- Drive oppdrett på en måte som sikrer null lus, null rømming, samt null avfall, biocider og medikamenter på avveie.
- Sikre at all arealavklaring til oppdrett følger plan- og konsekvensutredningsplikten i plan- og bygningsloven.
- Ikke tillate at oppdrett utgjør en risiko for genetisk innblanding fra oppdrettsfisk eller rensefisk med bestander av ville fisk.
- Stille krav om at alle oppdrettsanlegg innen 2030 er rømmingssikre og utslippsfrie, og at spillmateriale (fôr og avløp) samles og inngår i en sirkulærøkonomi.
- Stille krav om at alle nye konsesjoner etter 2025 må være rømmingssikre og utslippsfrie.
- Stille krav om at alle nye konsesjoner for landbaserte anlegg ikke bygges i viktige natur- og friluftsområder i strandsonen eller på ubebodde øyer og holmer (2023).
- Stille krav om at alle landbaserte anlegg etter 2025 skal plasseres på grå arealer.
- Prioritere havbruk basert på tare, skjell og andre arter framfor fiskespisende rovfisk.

Fiske

- Følge rådene fra Havforskningsrådet/ICES ved fastsettelse av fiskekvoter for ulike arter i norske og internasjonale farvann.
- Avsette deler av bestandsoverskuddet til naturen (for eksempel sjøfugler) ved fastsettelse av fiskekvoter, og implementere flerbestandsmodeller som ivaretar både kommersielle og ikke-kommersielle arter, inkludert marine pattedyr og sjøfugler.
- Utvikle og implementere gjenoppbyggingsplaner for alle truede arter og bestander i norske farvann.
- Harmonisere regelverket for norske- og utenlandske fiskere i norske farvann for å ta bedre vare på arter, leveområder og økosystemfunksjoner.
- Etablere 100 prosent bærekraftige høstingsstrategier for alt fiske i norske farvann.
- Opprettholde og håndheve utkastforbudet, og sikre at alt fangstet marint liv tas til land for registrering.
- Innføre forbud mot bruk av bunntål og snurrevad innenfor grunnlinjen (inkludert forbud mot reketråling), og gradvis redusere trålavtrykket i øvrige havområder. Områder som hittil ikke har blitt utsatt for trål skal skjermes mot tråling..
- Etablere 30 prosent vern i havet, i et nettverk av marine verneområder, som et viktig verktøy for å trygge og styrke høstbare bestander.

Mål 11

Naturgoder til alle

Mål: Restaurere og ivareta naturens viktige bidrag til menneskers livsgrunnlag, som for eksempel frisk luft, rent vann, klimaregulering, jordhelse, pollinering, beskyttelse mot naturskader og reduksjon av sykdomsrisiko.

Introduksjon

Økosystemfunksjoner og -tjenester beskriver alle de goder og tjenester vi får fra naturen. Vi deler gjerne disse opp i forsyvende tjenester, som mat og materialer, regulerende tjenester, som beskyttelse mot ekstremvær og pollinering, støttende tjenester, som fotosyntese og vannets kretslop, og kulturelle tjenester, som rekreasjon og spirituelle opplevelser.

Den forrige Naturavtalens mål om å oppnå mer robuste økosystemer innen 2020 og forsterke naturens karbonlager er ikke nådd. Selv om vi har enkelte restaureringsprosjekter og noe iverksetting av tiltak og virkemidler som bidrar positivt til bevaring av økosystemfunksjoner, er den generelle trenden at vi gjør økosystemene mindre robuste.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

- Kartfeste økosystemtjenester i naturregnskap og utvikle målindikatorer for økosystemtjenester for å sikre god opplysning i plansaker og at økosystemtjenester tas hensyn til i beslutninger om arealbruk. (Se mål 1 om naturregnskap)
- Vekte verdier av økosystemtjenester tungt i systemet for økologisk tilstand (se mål 1)
- Styrket gjennomføring av tiltaksplan for ville pollinerende insekter inkludert dokumentasjon av effekten av de gjennomførte tiltakene.

Mål 12

Grønne byer

Mål: Vesentlig utvide naturområder, og folks tilgang på disse, i urbane og tettbefolkede strøk, samt integrere bevaring og bærekraft bruk av biologisk mangfold i politikk og forvaltning.

Introduksjon

Tilgang på nærnatur har stor betydning for livskvalitet og helse. Men denne tilgangen kan variere med hvor man bor, og det kan være forskjeller både mellom byer/tettsteder og innad på disse stedene. En rekke studier viser at økt andel trær, grønt og rennende vann i offentlige byrom betydelig øker livskvaliteten hos innbyggerne, gjennom for eksempel naturlig luftrensing, ly, skygge, lokal klimaregulering og ved å huse et mangfold av dyreliv. Gode, urbane vegetasjonssoner sammen med godt designete og skjøttede bekker, elveløp og våtmarker, vil også være viktig for å dempe konsekvensene av ekstremvær og andre klimaendringer.

Spesielt viktig for naturmangfoldet, er det å beholde naturlige bekkeløp og grønne korridorer av betydning for dyrelivets vandring mellom større flekker av natur i byområdene. For eksempel trenger sjørret, laks og ål å vandre opp og ned i elvene og bekkene, der mange elvedeltaområder samtidig er attraktive utbyggingsområder. Vassdragene må holdes åpne og om mulig restaureres.

Dette er et nytt mål i konvensjonssammenheng, men det finnes noe data om tilstanden i Norge. Om lag seks av ti personer i byer og tettsteder har trygg tilgang til rekreasjonsareal i form av små naturområder, og dette reflekteres i [indikator 3.1.3](#) i de nasjonale miljømålene. En ny studie viste samtidig at situasjonen i Oslo er at [de med dårligst råd både har minst tilgang til blågrønne områder](#) (natur med vegetasjon eller vann) og samtidig er mest

utsatt for luftforurensning. Dette speiler tilsvarende trender fra byer andre steder i verden. Urbane/tettbygde strøk, der folk bor tett og utbyggingspresset kan være høyt, risikerer tap av viktige grøntområder, og at folks avstand/tilgang til slike områder øker. Flere norske byer jobber med å bedre folks tilgang til slike blågrønne områder.

De mest artsrike kommunene i landet er samtidig blant de kommunene med størst befolkning/befolkningstetthet. Her finnes det mange truede og sårbare arter. Mange mennesker er interessert i å bidra til å bedre forholdene for artene som finnes i nærmiljøet. Kulturlandskapet som elvekanter, hager og engmark, huser et stort naturmangfold om det skjøttes riktig. Ofte handler dette om å la det være soner som får vokse vilt med naturlig frøsetting og blomstring, samtidig som man gjennomfører årlig skjøtsel som hindrer gjengroing av landskapet eller at introduserte arter får ta helt over. Gjenåpning av bekker og våtmarker vil bedre tilgangen til blå arealer. Restaurert og bevart natur bidrar i tillegg med en rekke andre naturgoder, som flomdemper/fordrøyning av vann, vannrensing, luftrensing, og redusert temperatur (det kan motvirke såkalte varmeøy-effekter). Å bevare og restaurere natur i urbane/tettbygde strøk vil derfor være gunstig for både naturmangfoldet og menneskene som bor der.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

- Innføre en allmenn rett til nærnatur, som pålegger kommunene å sikre at alle innbyggere har trygg atkomst og kort avstand til sammenhengende turstinett og nærnaturterreng.
- Verne bymarker ved lov og etablere faste byggegrenser.
- Tegne inn i kommuneplanenes arealkart tydelige byggegrenser for grønne buffersoner mot bekker, vassdrag og sjø for å sikre disse mot nedbygging.
- Gi alle kommuneplaner tydelige bestemmelser om vern av store, gamle trær og viltvoksende grønne flekker og parker i bymiljøet, og sikre sammenheng mellom disse.
- Stille krav om beplantning med stedeegne arter, trær, park og godt utemiljø på offentlig eide arealer, inkludert forsøk med skolehager for bruk i undervisningen, og med innslag av en lignende flora for å legge til rette for pollinerende insekter.
- Bedre vandringsmulighetene for fisk i alle de store og små vassdragene gjennom prioriterte tiltak i vannforvaltningsplanene.
- Ferdigstille system for grønn infrastruktur med dertil gode virkemidler som å fastsette minimum kantsone på hundremetersflom per vannforekomst.
- Sikre den grønne infrastrukturen for insekter, amfibier og pattedyr.

Mål 13

Rettferdig fordeling av genetiske ressurser

Mål: Iverksette tiltak på alle forvaltningsnivåer for å sikre rettferdig fordeling og bruk av genetiske ressurser.

Introduksjon

Rettferdig fordeling av fordelene fra genetiske ressurser er blant de sentrale grunnprinsippene i FNs konvensjon om biologisk mangfold, og forhandles hovedsakelig under Nagoya-protokollen. Norge har ikke oppfylt alle sine forpliktelser knyttet til denne protokollen. Dette skyldes manglende nasjonale forskrifter knyttet til eksempelvis bioprospektering.

Dagens system for fordeling av utbyttefordeling fra bruk av digital gensekvensinformasjon (DSI), blir ikke ansett som tilfredsstillende. DSI blir i dag lagret i ressursbanker, der det er fri tilgang til å laste ned digital gensekvensinformasjon til bruk i forskning, utvikling av medisiner, og til en rekke andre formål. Dagens primært bilaterale mekanismer for fordelsdeling av DSI

har ikke vært effektive i å sikre at kilden til informasjonen får del av utbyttefordelingen fra denne bruken. Om mekanismene for tilgang, og rettferdig og likeverdig fordeling av fordelene (ABS) knyttet til bruk av DSI ikke styrkes, er det ikke mulig å effektivt implementere prinsippet om rettferdig deling av goder fra genetiske ressurser. Norske myndigheter arbeider aktivt for at en slik mekanisme skal kunne ferdigstilles til COP16, som avholdes høsten 2024.

Dette målet handler om rettferdig fordeling av goder fra naturen, og har dermed ingen direkte påvirkning på hvordan natur bevares eller forvaltes. Derimot kan det være indirekte effekter ved at en rettferdig fordeling av goder kan bidra til en forvaltning innenfor naturens bæreevne.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

- Norge skal bidra til å legge til rette for fortsatt konstruktiv dialog i utformingen av fondsstrukturen (knyttet til utbyttefordelingen fra DSI), inkludert gjennom økonomisk støtte til arbeidet, frem mot COP16.
- Samarbeide med Sametinget om å utforme en strategi for implementering av rettferdig fordeling av fordelene fra genetiske ressurser (ABS), med spesielt fokus på paragraf 9.1 i CBD/COP/DEC/15/9, for å sikre at informasjon fra genetiske ressurser som har opprinnelse i samiske territorier blir anerkjent som dette, og at bruken av disse skjer gjennom ivaretagelse av prinsippet om fritt forhåndssamtykke (FPIC) knyttet til tradisjonell kunnskap.
- Sikre at nye mekanismer for tilgang, og rettferdig og likeverdig fordeling av fordelene fra genetiske ressurser, ikke hindrer åpen tilgang til digital sekvensinformasjon (DSI), men heller bidrar til å tilgjengeliggjøre og styrke bruken av slik informasjon.
- Invitere, så langt det er mulig, norsk sivilsamfunn til å komme med innspill til, og delta i, arbeidet til arbeidsgruppa (Ad Hoc Working group) på DSI frem mot COP16

- Inngå et samarbeid mellom norske myndigheter og norske forskningsinstitusjoner for å spore opprinnelsen til eksisterende sekvenser der dette ikke allerede er oppgitt.
- Lovpålegge norske aktører å oppgi opprinnelsesland/-region for alle sekvenser som lastes opp.
- Dokumentere at fritt forhåndsinformert samtykke er på plass i situasjoner hvor dette er aktuelt, spesielt ved bruk av ressurser som stammer fra tradisjonell bruk og tradisjonell kunnskap.
- Inngå samarbeid mellom norske myndigheter og aktører innen forskning og utviklingsarbeid med tilsvarende institusjoner i det globale sør for å tilrettelegge for kunnskaps- og teknologioverføring for å sikre rettferdig bruk av genetiske ressurser.

Mål 14

Naturhensyn i alle samfunnssektorer

Mål: Sørgje for at naturen og naturverdier blir godt innarbeidet i politikk, lover og plan- og utviklingsprosjekter etc. på tvers av alle forvaltningsnivåer og i alle sektorer, for å sikre at Naturavtalens mål blir gjennomført. Alle offentlige og private tiltak, i tillegg til alle finansstrømmer, skal være i tråd med målene i avtalen.

Introduksjon

Dette er kanskje det viktigste av alle de 23 målene i Montrealavtalen. For å nå målene i Naturavtalen står Norge – og andre land – overfor en grunnleggende omstilling. Vi skal stanse naturtapet og få mer natur, vi skal senke avtrykket av produksjon og forbruk, og vi skal nå klimamålene våre samtidig. Dette er en enorm omstillingsoppgave. For å løse denne oppgaven må alle relevante sektorer legge behovet for omstilling til grunn for alle relevante prioriteringer.

Selv om det er mange eksempler på at det er innarbeidet miljøkrav i lovgivning og forskrifter, har situasjonen til nå vært at naturhensyn som oftest taper i møte med andre hensyn. Dette er gjeldende praksis i hele Norges forvaltning og i statlige og kommunale folkevalgte organer. Tidligere handlingsplaner for naturmål har tatt svært lang tid å utarbeide, og blir ofte ikke fulgt opp i praksis med tilstrekkelige tiltak og økonomiske bevilgninger. Det å ivareta natur fremstår ofte som en isolert enkeltinteresse i et eget departement. Klima- og miljødepartementet har en svært viktig rolle i dagens forvaltning, men får

dessverre oftest ikke legge premissene i møte med andre departement. De fleste departementer jobber i dag for sine egne sektorinteresser uten å innarbeide naturhensyn og naturtiltak i den grad det er behov for.

Statsforvaltningen må jobbe samlet mot å bedre naturens tilstand og angi løsninger på hvordan regjeringens øvrige virke skal drives i samsvar med naturhensyn. For å lykkes med dette, må enhver regjering sikre at alle relevante departement involveres både for å finne felles løsninger, men også for å forplikte hele regjeringen til å følge de tiltakene som beskrives. Vi har behov for robust og urokkelig naturpolitikk som står seg i møte med alt fra energikriser, sosiale utfordringer, geopolitiske endringer og økonomiske kriser.

Dette målet inviterer også statene til å i større grad sette strengere reguleringer for næringslivet og finanssektoren slik at de handler i tråd med avtalen. Det handler om å gi alle like spilleregler.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

Juridisk:

Naturmangfoldloven

- La et utvalg av Naturavtalens delmål komme direkte til uttrykk i naturmangfoldlovens formålsbestemmelse, især lovfeste delmål 3 om 30 prosent representativt vern og delmål 4 om at tapet av naturmangfold skal stanses. Dette er en modell vi kjenner igjen fra klimaloven, som har lovfestet de utslippsmål som ble fastsatt i Parisavtalen.

- Ta Naturavtalens delmål 4, 5 og 9 for artsforvaltning inn i naturmangfoldloven § 5 om forvaltningsmål for arter.
- Stille krav i naturmangfoldloven om landsomfattende naturkartlegging, for eksempel gjennom å endre bestemmelsen om vitenskapelig kunnskap i § 8 slik at kunnskapsgrunnlaget kobles til den nasjonale naturkartleggingen.
- Endre naturmangfoldloven § 13, slik at det er mulig å fastsette rettslig bindende miljøkvalitetsnormer for arter og naturtyper. En slik endring vil begrense forvaltningens adgang til å gi tillatelse til arealinngrep som kan forringe miljøkvaliteten, og dermed være et effektivt virkemiddel for å sikre bedre rettsvern for naturmangfold som er spesielt sårbar for arealinngrep.
- Lovfeste delmål nr. 3 om 30 prosent representativt vern i naturmangfoldloven kapittel 5, og formulere dette som et krav fremfor et mål. I tilfeller der det søkes om dispensasjon fra vernevedtak, eller der verneforskrifter vurderes endret eller opphevet, skal det foretas en begrunnet vurdering av hvordan dette vil påvirke 30 prosent-kravet.
- Endre dispensasjonsbestemmelsen i § 48, slik at det ikke åpnes opp for dispensasjon til tiltak som påvirker verneverdiene negativt. I slike tilfeller må verneforskriften endres eller oppheves. Se for øvrig forrige punkt.

Plan- og bygningsloven:

- Endre plan- og bygningslovens formål, slik at naturmangfoldet synliggjøres som et av de viktigste hensynene loven skal ivareta, for eksempel ved å lovfeste en variant av Naturavtalens delmål 1 om at arealforvaltning skal skje med naturen i sentrum. Dette vil markere at ivaretagelse av naturmangfoldet alltid skal være et viktig premiss ved håndhevelse av loven.
- Lovfeste et krav om at planer eldre enn ti år, ikke gir grunnlag for behandling av byggesak uten at kommunen har videreført planen for en ny tiårsperiode.
- Forankre klima- og naturregnskap i plan- og bygningsloven, og slik at det inngår som en del av de kravene som oppstilles i lovens kapittel 4.
- Bryte dagens tette bånd mellom utbyggere og utredere, slik at det er kommunene, på utbyggers regning, som bestiller og stiller krav til de som gjennomfører konsekvensutredninger.
- Rendyrke konsekvensutredninger som et virkemiddel for å utrede miljøhensyn.
- La hensynet til naturmangfold i større grad være utløsende for når konsekvensutredninger skal utarbeides.
- Tilpasse kravene til hva som skal inngå i konsekvensutredninger i større grad til Naturavtalen, ved for eksempel å vurdere om det alltid skal foretas en kartlegging og vurdering av mulige områder for restaurering som kompensasjon for et arealinngrep.
- Dele arealformålet LNFR i kommuneplanens inn i to kategorier arealformål: landbruksområder og naturområder. Friluftsområder og reindriftsområder bør kunne vises som hensynsoner, med utvidet mulighet for å gi bestemmelser.
- Gi adgang til å bruke arealformålet naturområde både på arealer som har gitte naturkvaliteter og arealer som gjennom restaurering skal få bestemte kvaliteter.
- La adgangen til å oppstille rekkefølgekrav jf. plan- og bygningsloven § 11-9 nr. 4 og 12-7 nr. 10 også omfatte «grønn» infrastruktur som eksempelvis restaurering av myrer, slik at disse tar opp og forsinker vann som ellers vil kunne påvirke utbyggingsområder, nye så vel som eksisterende.

Endringer i reguleringen av hogst og landbruksveier:

- Sikre regler og tiltak for hogst og andre skogbrukstiltak som reguleres av skogbrukslova som i større grad sikrer kontroll, medvirkning og kunnskap, særlig om virkningen av hogst av større omfang. Et nærliggende tiltak, som skogbrukslova § 11 i dag åpner for, er innføring av meldeplikt for hogst av større omfang gjennom sentral forskrift. KU-forskriftens vedlegg II bør endres slik at hogst av større omfang som kan få vesentlig virkning for miljø, må vurderes i lys av KU-plikten.
- Innta en ny bestemmelse i KU-forskriftens vedlegg II om at det også for landbruksveier under 5 km, skal vurderes KU dersom det ikke kan utelukkes at tiltaket kan få vesentlige virkninger for naturmangfold eller for andre viktige miljøhensyn.
- Utarbeide veiledningsmateriell for kommunes håndtering av landbruksveier i arealplanlegging.

Endringer i reguleringen av akvakultur og mineralutvinning:

- Presisere at planplikt og konsekvensutredning også skal gjelde for akvakultur, på samme måte som for landbruksveier, og følges opp fra sentrale myndigheter. Akvakultur er, som landbruksveier, i dag unntatt fra søknadsplikten, men ikke fra planplikten i plan- og bygningsloven § 12-1 tredje ledd.
- Oppdatere mineralloven, med forbud mot sjødeponi og klare retningslinjer for hva som må utredes i hvilken rekkefølge, og tiltak som sikrer at driftsplan som prioriterer avfallsminimering blir førende fra start.

Endringer i energiloven:

- Oppdatere energiloven med bestemmelser som klargjør rammen for når det kan gis konsesjon, og som fremhever at ulemper og skader for miljøet, herunder naturmangfold, står sentralt i konsesjonsvurderingen av energitiltak.

Myndighetsutøvelse:

- Tilbakeføre planavdelingen til Klima- og miljødepartementet (KLD) slik at KLD blir overordnet myndighet i innsigelsaker.
- Sikre samkjøring og at alle sektorer driver sin virksomhet innenfor plansystemet for å få en helhetlig arealforvaltning og dermed ivareta av naturmangfoldet.
- Gi regionale planmyndigheter en tydeligere rolle innen naturforvaltningen ved å konkretisere fylkeskommunenes planoppgaver, og gjøre regionale planer som en premissleverandør for kunnskap om naturverdier.

Kontroll av forvaltningen:*Statsforvalter:*

- Sette skille i reglene om innsigelse mellom innsigelse på faglig/politisk grunnlag og innsigelse på rettslig grunnlag, og la ulike typer innsigelser følge ulike prosesser.
- La oppsettende virkning ved klage i miljø saker være hovedregelen, slik at det er unntak fra dette som må begrunnes særskilt.

Domstolskontroll av forvaltningsvedtak som berører natur

- Sikre tilgangen til domstolsprøving av forvaltningen i større grad enn det som er tilfelle i dag, og forenkle og effektivisere prosessene.
- La skriftlig behandling i saker som knytter seg til domstolskontroll være hovedregelen, med vedtak truffet av forvaltningen for å sikre fortgang samt enklere og billigere rettsprosess.
- La et utvalg av dommere i tingretten og lagmannsretten behandle forvaltningssaker i perioder (eksempelvis fire år) for å sikre kompetanse.

Sivilombudet

- Gjøre sivilombudets rolle i kontrollen med vedtak i miljøsaker tydeligere og sterkere.

Riksrevisjonen

- Be Riksrevisjonen rapportere rutinemessig, gjennom undersøkelser eksempelvis hvert femte år, på nasjonal måloppnåelse knyttet oppfyllelse av klimaavtaler og Naturavtalen. Dette kan komme til uttrykk som en forventning fra Stortinget, alternativt som en plikt i loven om Riksrevisjonen.
- Gjøre anbefalinger om forvaltningsrevisjon fra Riksrevisjonen offentlig.

Stortinget

- Gjennomgå Stortingets kontroll av regjeringen, herunder Kontroll- og konstitusjonskomiteens rolle, for å sikre at stortingsvedtak blir gjennomført effektivt i praksis av regjeringen.

Mål 15

Næringsliv og naturrisiko

Mål: Iverksette omfattende tiltak for å gjøre næringslivet i stand til å overvåke, vurdere og opplyse om naturrisiko, samt fremme bærekraftige produksjonsmønstre.

Introduksjon

Verdens økonomiske forums (WEF) årlige oversikt over det globale risikolandskapet domineres i økende grad av natur. Nesten alle de mest alvorlige globale risikoene er nå knyttet til natur og klima.

Næringslivets avhengighet av naturen og påvirkningen den globale og nasjonale økonomien har på den, gjør at mange norske selskaper er utsatt for naturrisiko. Verdiskapingen og velstanden i Norge er i stor grad avhengig av naturens ressurser og tjenester. Vi har store naturressurser, en lang kystlinje med tilgang til høsting og produksjon av sjømat, store skogressurser og fornybar kraft i form av vann og vind. Samtidig er vi en åpen økonomi som avhenger av import og industriproduksjon i andre land. Dette gjør at vi også vil merke de negative konsekvensene ved tap av natur i andre deler av verden.

Helt sentralt i arbeidet med naturrisiko er konseptet dobbelt vesentlighet. Et selskaps aktivitet påvirker naturen, og naturendringer påvirker selskapet gjennom deres avhengighet av naturen. I dag finnes det ikke en standard for hvordan selskaper skal rapportere på naturrisiko, altså deres påvirkning og avhengighet av naturen, men dette utvikles internasjonalt i regi av TNFD, en stor koalisjon av aktører, som inkluderer blant annet de norske Grieg Seafood, NBIM og Storebrand. Rammeverket vil bli ferdigstilt september 2023. Denne type rapportering vil i utgangspunktet være frivillig, og sammen med fragmentering av rapporteringsstandarder, medfører dette en risiko for at kun de største selskapene har nok ressurser til å forstå og rapportere på naturrisiko.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

- Innføre obligatorisk naturrisikorapportering for selskaper, eksempelvis ved bruk av det internasjonale rammeverket utviklet av Task Force on Nature-related Financial Disclosures (TNFD).
- Vurdere hvordan man kan sikre en standardisert rapportering av all naturrelevant selskapsdata (f.eks. i henhold til TNFD og andre relevante standarder) og redusere rapporteringsbyrden for næringslivet, ved å opprette en nasjonal offentlig database, i tråd med arbeidet som skjer i EU.
- Sette tydelig målsetting fra forvaltningen i SPU (Oljefondet) om at selskapene som fondet er investert i, har en virksomhet i tråd med Naturavtalens mål om å redusere fotavtrykk, og sørge for at sirkularitet og materielle fotavtrykk er en del av fondets dialog med selskaper.
- Be SPU fastsette et sett prinsipper for styring og måling av naturrisiko, inkludert regelmessig rapportering i tråd med anerkjente standarder og ledende rammeverk, og konsekvenser av manglende måloppnåelse

Overordnet målsetning i Norge

- Basere alle målsetninger og handlingsalternativer for å redusere forbruk på rettferdig fordeling, menneskelig livskvalitet og naturens egenverdi, blant annet ved å hente inspirasjon fra naturens egne kretsløp, systemer og symbioser, hvor nesten alle ressurser blir gjort nytte av med minimalt avfall.
- Innføre en målsetning om reduksjon i bruk av primære råvarer for å sikre en absolutt nedgang i materielt fotavtrykk, som ifølge WWF må ned med 76 prosent innen 2030 for å redusere forbruket til innenfor planetens tålegrenser.
- Vurdere at økt produktivitet kan tas ut i redusert arbeidstid heller enn økt lønn, fordi stadig økt kjøpekraft for dem av oss som allerede har høy kjøpekraft, øker vårt økologiske fotavtrykk. [Naturvernforbundets rapport om forbruk og naturavtrykk](#) peker på dette som et viktig tiltak, i tillegg til tiltak for økt sirkularitet.
- Vedta et nasjonalt mål om å halvere matsvinn, som vil bidra til å redusere natur- og klimafotavtrykket fra mat og landbruk. Omdefinere matsvinn til å omfatte all spiselig mat som går til spille, innføre en matkastelov rettet mot både produsent og forbruker for å redusere andelen spiselig mat som kastes, og finansiere en felles løsning for å håndtere overskuddsmat. Pålegge matbransjen å forebygge og redusere matkasting med åpen rapportering om dette arbeidet.
- Lage en handlingsplan for sirkulær økonomi med målsetning om å bidra til å nå mål om å redusere natur- og klimafotavtrykk, hvor man fokuserer på material- og varestrømmer med store negative natur eller klimafotavtrykk, slik som bygg og bolig, mat og landbruk, transport og tekstil. Handlingsplanen, som må komme i form av en stortingsmelding, må omfatte en innretning av virkemiddelapparat, skatter og avgifter for å bidra til å redusere fotavtrykket, samt integrere målsetningen om reduksjon av fotavtrykk i alle relevante offentlige planverk.

Mål 16

Redusere avtrykket fra forbruk

Mål: Sikre at forbrukere kan gjøre bærekraftige valg, og redusere det globale avtrykket fra forbruk på en rettferdig måte. Halvere matsvinn, redusere overforbruket og redusere avfallsmengden, slik at vi kan leve i harmoni med naturen.

Introduksjon

Ifølge FNs ressurspanel står produksjon av mat, biomasse og materialer for 90 prosent av tap av natur og naturmangfold, samt 50 prosent av de globale utslippene. Samtidig er arealendringer, som avskoging, landbruk og nedbygging den største direkte trusselen mot naturmangfold.

Selv med innovasjon som har ført til økt effektivisering av produksjon, ser vi at forbruk av materialer de siste tiårene har fortsatt å vokse i takt med vekst i BNP, uten tegn til reell avkobling. Næringslivets fotavtrykk, som er tilknyttet den linære bruk- og kastmodellen, og det evige vekst-paradigmet som dominerer dagens økonomiske system, er en vesentlig årsak til naturtap og arealendringer.

Norge har et forbruk som er langt over det globale gjennomsnittet, og ligger på

verdenstoppen i overforbruk og i avfallsmengder per capita. Derfor har vi også et spesielt ansvar for å redusere forbruket vårt kraftig. I tillegg er Norge per i dag kun 2,4 prosent sirkulært. Det betyr at nesten alle ressursene vi forbruker kommer fra nye råvarer. Vi importerer de aller fleste varene vi bruker fra andre land. Slik bidrar overforbruket vårt til å legge press på andre lands knappe naturressurser. Tiltak for å redusere forbruk i Norge vil dermed ha viktige ringvirkninger for naturens tilstand også globalt.

For å få plass til en økonomi med redusert materialforbruk, lavere forbruksbaserte klimagassutslipp og ansvarlig bruk av ressursene, må selskapers forretningsmodeller endres. Derfor må barrierene for økt ombruk fjernes, og myndighetene må føre en skatte- og avgiftspolitik som stimulerer til sirkulær bruk av ressursene.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

Økonomiske virkemidler:

- Stille krav som fremmer levetid, gjenbruk og sirkularitet i offentlige innkjøp. Øke kompetansen om sirkulære anskaffelser hos innkjøpere i norske kommuner.
- Gjennomgå hvordan skatte- og avgiftssystemet kan brukes til å vri økonomien i retning av sirkulære løsninger og forretningsmodeller, i lys av anbefalingene fra [skatteutvalget](#).
- Prise kostnadene knyttet til bruk av ny natur og forurensing inn i skattesystemet, blant annet gjennom avgift på førstegangs bruk av ulike ressurser som plast, tekstil og byggematerialer. På samme måte må kostnadene og barrierene for ombruk ned, blant annet gjennom å gi økonomiske insentiv til reparasjon, utleie og bruktsalg, samt revidere brukthandeloven og plan- og bygningslovens TEK17-forskrift.

- Gjennom eierskapsmeldingen stille krav om materialregnskap, rapportering og vitenskapelig baserte målsetninger om å halvere fotavtrykk for offentlig eide selskap og inkludere fotavtrykksreduksjon sammen med klima i aktuelle sektoravtaler.

Produksjon og forbrukervalg

- Innføre produsentansvarsordninger for flere varestrømmer, og sørge for at næringsaktører som setter produkter på det norske markedet har ansvar for miljøvennlig avfallsbehandling og reduksjon av miljøavtrykk fra sine produkter.
- Standardisere krav om at forbrukerprodukt skal være holdbare og kompatible, og at de skal kunne repareres.
- Sikre forbrukers mulighet til å ta informerte forbrukervalg, gjennom å styrke retten til innsyn i leverandørkjedenes natur- og klimafotavtrykk. Åpenhetsloven bør revideres og utvides til å omfatte åpne leverandørlistene og miljøhensyn i leverandørkjedene.
- Opprette flere utstyrssentre, bildelingstjenester, hyttedelingsplattformer og andre delingstjenester, slik at naturskadelig hyttebygging reduseres eller stoppes, mens mer miljøvennlig bruk av hytter, som delingsløsninger, øker.
- Tydelig merke forventet levetid på produkter, og fastsette retningslinjer for hvor lang minimumsgaranti hvilke varegrupper skal ha.
- Sikre at forbrukere selv kan velge verksted for reparering av småelektronikk uten at dette forringer garantien, slik en selv kan velge verksted for andre varer.
- Stille krav gjennom produsentansvarsordningen for EE-avfall om ombruk av brukbare produkter, og dernest resirkulering av mineraler i produkt, i stedet for den totale vekten av produkt.

Avfall

- Innrette krav og avgifter i avfallsfasen etter avfallshierarkiet, noe som tilsier at deponiforbudet bør håndheves i langt større grad, og at deponi kun tillates der det er absolutt nødvendig.
- Redusere avfall til forbrenning, og opprettholde CO₂-avgift på forbrenning av avfall i kombinasjon med en utlignende eksportavgift for å redusere potensialet for karbonlekkasje. Gjøre prioriteringer for kapasitet på norske deponier og avfallsforbrenningsanlegg ved revidering av nasjonal avfallsplan, for å på den måten styre utbyggingen av infrastruktur i retningen av lavere avfallsmengder.
- Innføre deponiavgift for kritiske mineraler, restmasser fra mineralnæring, og et forbud mot sjødeponi for mineralavfall og andre miljøskadelige deponimetoder som også umuliggjør utnyttelse av restmasser. Dette vil bidra til å sikre forsyningssikkerhet for viktige mineraler, samt redusere behovet for ny og naturinngripende gruvedrift.

Sirkularitet og redusert bruk av naturressurser

- Sikre ambisiøse krav til redusert avfallsmengde, gjenbruk og til sist økt materialgjenvinning, for å gi tydelige langsiktige rammer og som bidrar til sirkulære verdikjeder og redusert fotavtrykk.

- Utvikle bedre avfallshåndtering for å sikre at flere ressurser holder seg i kretsløpet.
- Stille krav og sette kvantifiserbare mål om redusert forbruk, økt levetid, gjenbruk og sirkularitet i alle offentlige innkjøp og anbudsrunder.
- Innrette statens virkemiddelapparat som ENOVA, Innovasjon Norge, Forskningsrådet og Husbanken, slik at de blir aktive pådrivere for den sirkulære omstillingen gjennom tilskudd til forskning, innovasjon og skalering av sirkulære løsninger, teknologi og forretningsmodeller i norsk næringsliv. Disse må også bidra til kunnskap og formidling som kan fremme sirkulære løsninger, gjerne etter modell fra Finland og Nederland hvor statlige organer har spilt en aktiv rolle i å utvikle verdensledende sirkulære økonomier.

Mål 17

Biosikkerhet

Mål: Få på plass rammer for håndtering av risiko knyttet til genmodifiserte organismer og ulike former for bioteknologi, i tråd med biomangfoldkonvensjonens paragrafer 8(g) og 19.

Introduksjon

Genmodifiserte organismer (GMO) og ulike former for bioteknologi som endrer på arters arvestoff kan få negative følger for naturmangfold, matsikkerhet og folkehelse. Det er forventet en økning både i bruksområder og tempo i utsetting av GMO. Dette representerer i seg selv en risikofaktor. Det er derfor avgjørende at alle land har tilstrekkelig kapasitet, kunnskap og offentlige rammeverk som er i stand til å håndtere slik risiko.

Gendrivere skiller seg fra andre GMO-er ved at de er utviklet for å spre seg i naturen.

Som oftest er hensikten å utrydde eller redusere bestander for å hindre sykdoms-spredning eller annen skade. Usikkerheten knyttet til utsetting er stor, ikke minst hvis gendrivere settes ut i et økosystem der det er få hindringer for ukontrollert spredning, eller hvis organismen som skal utryddes dekker store landområder. Effekten av dette kan være at økosystemers balanse forrykkes og naturen forringes, med en rekke negative konsekvenser for andre arter og bestander, spesielt hvis arten som utryddes, er en nøkkelart.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

- Støtte et internasjonalt moratorium på utsetting av gendrivere fram til mer kunnskap foreligger.
- Støtte forskning på alternativer til gendrivere som løser problemer som malaria.
- Bidra til at det utvikles internasjonale retningslinjer for risikovurdering av genredigerte organismer innenfor Cartagena-protokollen.
- Støtte kunnskapsutvikling og kapasitetsbygging på risikovurdering knyttet til genmodifiserte organismer.

Mål 18

Miljøskadelige subsidier

Mål: Identifisere subsidier som er skadelige for naturen, innen 2025 og eliminere dem innen 2030. Redusere subsidiene globalt med 500 milliarder dollar per år innen 2030.

Introduksjon

En rekke globale og regionale institusjoner, som OECD, IMF, Eurostat og FN, har jobbet for å skape oppmerksomhet om behovet for å fjerne miljøskadelige subsidier. I Norge har SSB et pilotprosjekt på miljøskadelige subsidier som viser at å fjerne miljøskadelige subsidier vil kunne ha positive effekter på miljø og klima, samt gi økte inntekter til staten. [I 2020 kom en rapport om miljøskadelige subsidier](#) som konkluderte med at de fleste av disse subsidiene finnes innen landbruk, samferdsel og energi.

Det finnes ingen internasjonal definisjon på miljøskadelige subsidier. Med miljøskadelige subsidier mener vi her et tilskudd, et

skattefritak eller annen økonomisk støtte fra offentlige myndigheter som gjør produksjon, salg eller forbruk av elementer som skader naturen gunstigere for produsent, salgsledd eller sluttbruker enn det ville vært uten subsidien.

Målet om eliminering av miljøskadelige subsidier berører sektormyndigheter og naturforvaltningen, samt kommersielle og ikke-kommersielle virksomheter, som jord- og skogbruk, fossile brensler, samferdsel, oppdrettsnæringa og kraft- og mineralutbygging.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

- Kritisk gjennomgå alle subsidier som kan påvirke natur negativt, særlig innenfor jord- og skogbruk, olje, samferdsel, oppdrett, kraft og mineralutvinning.
- Fjerne alle miljøfiendtlige subsidier til skogbruk (skogsbilveier, taubanedrift/ drift i bratt terreng, sprøyting, gjødsling og markberedning). Fjerne støtte til FOU-prosjekter i landbruk eller oppdrett eller industri som innebærer overgjødsling. Skogbrukssubsidier må brukes til å fremme lukket hogst og mer natur- og klimasmart skogbruk basert på skogøkologisk forskning og kunnskap.
- Erstatte støtte til fossilt drivstofforbruk i fiskeriene med annen støtte, for eksempel til mengde bærekraftig høstet fisk, eller til forskning og utvikling av naturvennlig fisketeknologi.
- Stille klare, statlige naturmangfoldkrav til støttekriterier og portefølje hos ENOVA, Innovasjon Norge, Norfund, Eksportkreditt og andre statlige ordninger.
- Ikke gi offentlig støtte til fullskala næringslivsprosjekter før arealplan og miljøkonsekvenser er avklart.

- Kutte bevilgningene til motorveier, hos både Statens vegvesen og Nye Veier, og bruke noe av midlene til økt veivedlikehold. Dette betyr også at det må finnes nye løsninger for planlagte prosjekter som E16 og Ringeriksbanen.
- Avvikle taxfreeordningen for flyreiser.
- Fjerne friinntekten, den inntekten et selskap kan ha før det må skattes av denne, i oljenæringen.
- Kutte de offentlige bevilgningene til geologisk kartlegging for oljevirkosomhet og mineralutvinning på havbunnen.
- Utforme finansbransjens rammevilkår slik at de sikrer at både investeringer og utlån tar hensyn til natur.

Mål 19

Finansiering av naturtiltak

Mål: Øke alle typer finansiering til gjennomføring av avtalen, slik at dette innen 2030 tilsvarer minst 200 milliarder dollar årlig.

Introduksjon

Mens investeringer i tiltak som ivaretar naturmangfold på sikt er samfunnsøkonomisk gunstige, gjør naturens tilstand i dag at de nødvendige investeringene er svært høye. Det er beregnet at det må mobiliseres minst 200 milliarder amerikanske dollar i året innen 2030 – fra alle kilder – for å nå målene i Naturavtalen. Lenge har midler til miljøtiltak vært sentrert rundt klimaendringer, og ikke naturtap, men de to krisene må løses i sammenheng. Det krever økt finansiering til naturmangfold.

Målet om 200 milliarder dollar kan ikke nås utelukkende gjennom bistand, selv om dette må være et viktig bidrag. Norge, som stor-importør av utenlandske varer og tjenester med store økologiske fotavtrykk, har et spesielt ansvar for å bidra til ressursmobiliseringen. Finansiering av tiltak i utviklingsland vil være helt sentralt for effektiv implementering av Naturavtalen. Norge må bidra med sin rettferdige andel for finansiering av tiltak for å sikre gjennomføring av avtalen globalt.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

- Øke norsk bistand til naturmangfold vesentlig.
- Be Norad utforme en helhetlig strategi for klima- og naturbistand, der prosjekter som har positiv effekt på begge prioriteres.
- Bidra med minimum 500 MNOK addisjonell årlig finansiering over statsbudsjettet for internasjonal implementering av Naturavtalen.
- Støtte utvikling av nasjonale implementeringsplaner (National Biodiversity Strategy and Action Plans) i lavinntektsland.
- Vektlegge mulig påvirkning på naturmangfold tyngre i avveininger om prioriteringer i bistandspolitikken.
- Trekke Norge ut av alle avtaler som inneholder investor-stat tvisteløsningsmekanismer (ISDS) og unngå å inngå nye avtaler som inneholder ISDS. Med ISDS-mekanismer åpnes det for at utenlandske selskap kan saksøke den norske staten dersom det innføres reguleringer som bryter med de «berettigede» forventningene til investor, og dette kan øke kostnader og risikoen tilknyttet omstilling og strukturelle endringer for mer naturmangfold.
- Ikke tillate at norske selskaper kan inkludere ISDS i egne investeringsavtaler med andre land.

- Sørge for at alle prosjekter hel- eller delfinansiert over bistandsbudsjettet som foregår i eller nær urfolksterritorier har en egen prosess knyttet til konsultering og innhenting av samtykke i tråd med prinsippene om fritt, forhåndsinformert samtykke.
- Ha en norsk føre var-tilnærming når det gjelder betaling for økosystemtjenester og offsetting-mekanismer for å begrense risiko for eskalering av tap av naturmangfold nasjonal, regionalt og lokalt.
- Gjennomføre en faglig bred utredning av hvordan avgiftssystemet og andre økonomiske virkemidler kan brukes for å forhindre inngrep i natur.

Mål 20

Tilgang til kunnskap, teknologi og kapasitet

Mål: Styrke kapasitetsbygging, deling av teknologi og andre typer vitenskapelig samarbeid mellom land for å sikre gjennomføring av Naturavtalen.

Introduksjon

For å kunne implementere Naturavtalen er land avhengige av tilstrekkelig kunnskap om naturen og naturgrunnlaget, noe som krever tilgang på teknologi og andre gode verktøy innen blant annet naturovervåking og økosystembasert forvaltning. Dette

fordrer at det legges godt til rette for samarbeid innen forskning og utvikling, både mellom land og på tvers av regioner. I dag er kompetanse og kapasitet på dette feltet svært varierende mellom land og innad i land.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

- Bidra gjennom kapasitetsbygging og kunnskapsdeling mellom land, til styrking av økosystembasert forskning, overvåking og forvaltning.
- Føre en satsning for forskningssamarbeid mellom universitets- og forskningsinstitusjoner i Norge og i land i det globale sør.

Mål 21

Kunnskapsbasert forvaltning

Mål: Sikre at best mulig kunnskap og data er tilgjengelig for myndigheter, forvaltere og allmenheten, slik at naturforvaltningen er effektiv, rettferdig, og inkluderende, samt at dette styrker kommunikasjon, utdanning, forskning og bevissthet om natur.

Introduksjon

Implementering av Naturavtalen krever kunnskapsbasert endring i prioriteringer i alle ledd, fra øverste nivå av beslutningstakere, til individnivå. I dag ser vi altfor ofte at hensyn til natur og naturmangfold blir nedprioritert til fordel for andre hensyn, basert på svakt kunnskapsgrunnlag. Økt kunnskap og bevissthet kan bidra positivt til hvordan naturmangfold vektet i avgjørelser.

Skal vi ta hensyn til arter, må vi vite hvor de forekommer. Det er vanskelig å ta vare på en art vi ikke vet eksisterer. Kunnskap

om hvor arter finnes og om tilstanden til naturen er ferskvare, og data vil kunne være utdatert etter ti år. Det betyr at for å ha oversikt over tilstanden til artsmangfoldet, må vi kontinuerlig kartlegge landet vårt. Samtidig er det slik at det i Norge gjerne er eldre personer som innehar mye av arts-kunnskapen, og det er utfordringer med både «endringsblindhet», «artsblindhet» og manglende kunnskap om arter, naturtyper og deres betydning. Skal man klare å ta vare på naturgrunnlaget, må kunnskapsnivået om natur i befolkningen styrkes.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

Forvaltning

- Styrke Klima- og miljødepartementet, Miljødirektoratet og Artsdatabanken slik at kapasiteten hos disse aktørene samsvarer med de økte arbeidsoppdragene som følger av Norges forpliktelser i både Klimaavtalen og Naturavtalen.
- Utrede og implementere nytt rammeverk for økosystembasert overvåking og forvaltning av natur innen 2025, bygget på fagsystemet for god økologisk tilstand, økologisk grunnkart og økosystembaserte overvåkingsprogrammer.

Kunnskap

- Etablere nye forskningsprogrammer som styrker kunnskapen om bevaring, restaurering og bærekraftig bruk av natur.
- Opprette eget forskningsprogram/fellesutlysning for grunnforskning på bevaring av naturmangfold, og metodeutvikling for økosystembasert overvåking.
- Opprette et syntesesenter for sammenstilling av miljødata for å måle økosystempåvirkning og effekten av tiltak på økosystemer innen 2024.
- Styrke de frivillige organisasjonenes omfattende arbeid med kartlegging og kunnskap.

- Sikre at Artsobservasjoner er oppdatert og har et brukergrensesnitt som gjør det enkelt å legge inn artsdata av høy kvalitet.
- Styrke finansieringen av tverrfaglig kunnskap som sammenstiller, og bruker miljødata på tvers av indikatorer og påvirkningsfaktorer til å beskrive effekten av tiltak på økosystemnivå.
- Styrke kartleggingsprogram av natur til havs, eksempelvis Mareano, for å få en bedre forståelse av natur, leveområder og økosystemfunksjoner i dypere havområder.

Formidling og undervisning

- Budsjettere for økt informasjonsarbeid knyttet til gjennomføringen av norsk handlingsplan for naturmangfold, både rettet mot lokale og regionale myndigheter, samt utdanningsinstitusjoner og befolkningen.
- Sikre fortsatt, forutsigbar og økt støtte til, og samarbeid med, norske organisasjoner som jobber med politisk påvirkning og informasjonsarbeid knyttet til temaene i Naturavtalen.
- Sikre at feltkurs med vekt på artskunnskap og taksonomi er en obligatorisk del av undervisningen for relevante utdanninger.
- Utforme og styrke tverrfaglig pensum knyttet til bevaring av naturmangfold, samt hvordan påvirke politiske prosesser inkludert knyttet til klima og natur.

Mål 22

Medvirkning og medbestemmelse

Mål: Sikre at best mulig kunnskap og data er tilgjengelig for myndigheter, forvaltere og allmenheten, slik at naturforvaltningen er effektiv, rettferdig, og inkluderende, samt at dette styrker kommunikasjon, utdanning, forskning og bevissthet om natur.

Introduksjon

Alle er tjent med tillitsvekkende og inkluderende forvaltningsprosesser om bruk og vern av naturen. Meningsfylt deltakelse, med mulighet for medvirkning, medbestemmelse og at ens stemme blir hørt i saker som berører en selv, er viktig. Dette gjennomføres imidlertid i svært varierende grad rundt om i verden. Også i Norge finnes det flere eksempler på utilstrekkelig involvering og inkludering av relevante miljøinteresser, lokalsamfunn og samiske interesser. For å sikre legitimitet og forståelse for forvaltningen av natur og naturressurser, må politikere, myndigheter, og forvaltere inkludere alle relevante brukergrupper.

For å sikre lokal forankring og legitimitet, er det viktig at alle relevante aktører og

fagmiljøer involveres så tidlig som mulig i prosessen. Disse må sikres reell medbestemmelse, involvering og muligheter for deltakelse både i forhold til tid, kapasitet og ressursbehov. Troverdige, kunnskapsbaserte og uavhengige konsekvensutredninger er også avgjørende for demokratisk tillit i komplekse prosesser.

Enkelte utbyggings- og verneprosjekter har erfaringsvis opplevd uforutsigbare prosesser fordi aktører ikke har vært godt nok involvert i tidlig fase. Det bør innføres en konsultasjonsfase hvor alle relevante aktører involveres på et tidlig stadium. På den måten kan utredninger målrettes tidligere og bedre, og dårlige eller uaktuelle prosjekter kan legges raskt bort.

Politiske tiltak som bidrar til måloppnåelse

- Sikre rett implementering av forhåndsinformert samtykke gitt på fritt grunnlag (FPIC), i all forvaltning som vil eller kan komme til å berøre samefolket og deres juridiske så vel som tradisjonelle rettigheter.
- Styrke deltagelse i prosesser i lokal, regional og nasjonal arealforvaltning, inkludert i konsekvensutredningsprosesser, der lokal og tradisjonell område- og økosystemkunnskap skal vektlegges. Forankring, legitimitet, forutsigbarhet og reell medbestemmelse må sikres for alle relevante aktører i alle større prosesser, og disse må involveres aktivt i tidlig konsultasjonsfase.
- Styrke utredningskapasiteten og -kompetansen i alle prosjekter på alle forvaltningsnivåer som berører naturmangfold, og involvering og medbestemmelse vil bidra til at viktig at beslutningsgrunnlaget er så godt som mulig, og basert på faglig uavhengige kartlegginger og oppdaterte økologiske vurderinger.

- Innføre kunnskaps- og sertifiseringskrav for de miljøene som står for kartlegginger og biologiske registreringer. Det er avgjørende for tillitsbaserte prosesser at man unngår at det sås tvil om kvaliteten og den faglige uavhengigheten i utredninger, biologiske kartlegginger og økologiske vurderinger.
- Vedta strategi for styrket inkludering av marginaliserte grupper i beslutningsprosesser i alle nivåer av forvaltning og politikkutforming
- Øke søknadspotten for sivilsamfunns deltagelse i internasjonale prosesser, inkludert under FNs konvensjon om biologisk mangfold, slik at disse blir mer tilgjengelige for mindre organisasjoner med mer begrenset økonomi.
- Innføre finansiering av sivilsamfunnsrepresentanter i offisielle norske delegasjoner, inkludert til FNs konvensjon om biologisk mangfold.

Mål 23

Likestilling

Mål: Sikre full likestilling i gjennomføringen av Naturavtalen gjennom å anerkjenne kvinners og jenters likestilte rett til land- og naturressurser, samt deltakelse og lederskap i forvaltning og politikkutvikling knyttet til natur.

Introduksjon

Det er et behov for å anerkjenne sammenhengen mellom likestilling og sentrale miljømessige problemstillinger. Målet er å minimere avstanden mellom disse, og maksimere synergien, slik at man jobber sammen mot felles mål og implementeringen av Naturavtalen. En må anerkjenne ubalansen i maktstrukturene og de strukturelle barrierene som hindrer inkludering av hele samfunn.

En helhetlig tilnærming i implementeringen kan bidra til å prioritere og løfte frem jenter og kvinners stemmer, spesielt de som møter flere, og overlappende, former for diskriminering. Hensikten er å skape en støttende og inkluderende tilnærming med mål om å oppnå likestilling i vern og bærekraftig bruk av naturmangfold og rettferdig fordeling av godene som oppnås i bruken av genressurser.

- Legge til rette, gjennom målrettede tiltak i bistandsarbeidet, for lik tilgang til rettigheter, inkludert økonomiske, for å sikre utdanning, opplæring, informasjon og andre nødvendige ressurser og teknologier som bidrar i forvaltning, bevaring og bærekraftig bruk av naturmangfold. Gender Plan of Action bør være en rettesnor for norsk implementering av Mål 23, og bidra til operasjonalisering av målet.
- I særdeleshet styrke arbeidet for økt kompetansebygging både i akademiske og policy-orienterte miljøer knyttet til kvinners rolle i bevaring av naturmangfold.
- Øke oppmerksomheten om kvinners rolle i forsyningskjeder som baserer seg på naturmangfold. Også i Norge bør det gjøres arbeid for å inkludere kvinner i implementeringen av rammeverket. Ved å fokusere på å respektere, bevare og ivareta norske urfolk kvinners tradisjonelle kunnskap og metoder, samt deres rettigheter i forbindelse med bevaring og bærekraftig bruk av naturmangfold. Dette må være prioritert i forvaltningen som skal arbeide med implementeringen.

Sentrale avklaringer (alfabetisk rekkefølge)

Andre effektive bevaringstiltak/OECM: I forbindelse med det gamle Aichi-målet om bevaring av 17 prosent av landarealer, har man i Norge hovedsakelig sett hen til områder vernet etter naturmangfoldloven ved rapportering. Imidlertid åpnet det målet (og mål 3 i Naturavtalen) for at prosentmålet kan inkludere såkalte «andre effektive bevaringstiltak». Det finnes ingen klar definisjon for hva dette omfatter under norske forhold, men IUCN definerer OECM som «areas that are achieving the long term and effective in-situ conservation of biodiversity outside of protected areas». For å kunne nå det nye prosentmålet i mål 3 (30 prosent av land og hav), kan det være behov for å inkludere slike områder, i den grad disse tilfredsstiller IUCNs definisjon, ved rapportering til konvensjonen. Det er derfor behov for klargjøring av hva slags norske forvaltningstiltak som vil kunne tilsvare «andre effektive bevaringstiltak».

Arealnøytralitet og naturpositivitet: Arealnøytralitet og naturpositivitet er i økende grad et mål både offentlige og private aktører i Norge går inn for. Derfor ser vi et behov for å stille krav til hva det må innebære å være arealnøytral, uten at dette skal tolkes som et krav om at flere skal gå inn for arealnøytralitet.

Arealnøytralitet i seg selv er ikke nok. Vi har ødelagt for mye natur til at det er tilstrekkelig å opprettholde den eksisterende balansen, all den tid naturkrisa allerede er en realitet. Derfor er mange skeptiske til «netto null» tap av natur. Noe tap av natur er uunngåelig, men kunnskapsgrunnlaget må styrkes og forvaltningen endres for å sikre at naturinngrep minimeres, og styres unna spesielt sårbar og/eller verdifull natur.

Vi trenger mer naturareal og mer naturmangfold, ikke mindre. Dette må defineres som et tydelig politisk mål. Det må oppnås med sterke tiltak og virkemidler, basert på tydelige og omforente retningslinjer og prinsipper. Disse prinsippene må baseres på tiltakshierarkiet, der øverste prioritet er å unngå inngrep i naturen. Dette inkluderer grundige avveininger når det kommer til både eventuelle kompensasjonsløsninger (se avklaring om kompensasjon), og en reelt kunnskapsbasert forvaltning som sentrerer naturen som en verdi verdt å ivareta.

Bærekraftig bruk: Bærekraftig høsting er høsting som ikke har negative konsekvenser for den reproduserende bestanden, eller negative konsekvenser for predatorer som er avhengige av artene som næringsgrunnlag.

Bærekraftig bruk innebærer mer overordnet at bruk av natur og artsmangfold foregår på et nivå som sikrer sunne bestander, og hindrer nåværende eller fremtidig nedgang, samt unngår negative effekter på nærliggende økosystemer i all fremtid. For å kunne sikre at bruken faktisk er bærekraftig, kreves styrket kunnskapsgrunnlag. Det må ligge til grunn at kartlegging og vurdering av rammene for bærekraftig bruk i natur gjøres av eksterne, uavhengige aktører, og ikke av bransjen selv.

Naturavtalens delmål 3 legger også tydelige føringer for bærekraftig bruk, der det understrekes at bærekraftig bruk må være i tråd med verneformålet. Dette er viktig at ligger til grunn i norsk forvaltning.

Kommunalt selvstyre: Det kommunale selvstyret har lenge vært en del av samfunnsordningen i Norge, og handler grunnleggende sett om kommunenes rett til å styre seg selv. Rammene for det lokale selvstyret settes av statlige myndigheter.

Kompensasjon: Øverste prioritet i arbeidet med å innfri naturpolitiske mål om mer naturmangfold må være å unngå inngrep, og heller prioritere å bygge tettere og konsentrere inngrep i allerede forringede områder der restaurering ikke er et reelt alternativ. Dersom det åpnes for å supplere disse tiltakene med en mekanisme som gjør det mulig å kompensere nedbygging med å restaurere andre arealer, må dette anses som en siste

utvei, jamfør tiltakshierarkiet (se under). Det skal ikke være rom for å kompensere for inngrep i verneområder, spesielt sårbar, verdifull og/eller truet natur, og natur som er vanskelig eller umulig å restaurere, eller når det kommer til inngrep som går på bekostning av menneskerettigheter, især urfolksrettigheter.

Kompensasjon kan kun gjøres gjennom å restaurere areal med tilsvarende naturtyper og naturverdier som det som bygges ned, og det må gjøres i samme kommune eller region. Det er spesielt avgjørende å understreke at slik kompensasjon kun kan foregå innad i Norge, og norske aktører kan ikke kompensere for arealinngrep nasjonalt gjennom å støtte verne- eller restaureringsprosjekt i utlandet. Eksisterende og kommende verneområder skal beskyttes for all framtid. Å restaurere natur eller verne andre områder som kompensasjon for inngrep i verneområder fører i sum til tap av naturmangfold, og er ikke tilstrekkelig eller akseptabelt for å håndtere den naturkrisen vi står i.

Kompensasjon gjennom restaurering krever utbedret kunnskapsgrunnlag om tilstanden i norsk natur. Utbygger har ansvar for kostnadene for restaurering dersom dette skal gjøres som kompensasjon for et inngrep. Det må ligge til grunn et krav om at eventuelle tiltak for kompensasjon må være vedtatt før noe form for naturinngrep blir iverksatt. Siden det er usikkerhet rundt effektene av restaurering, og det tar ofte tid for naturen å bygge seg opp etter restaurering, vil det være nødvendig med betydelig overkompensasjon

Naturavgift: I dag er det ikke forbundet monetære kostnader ved naturinngrep. At det er tilnærmet gratis å ødelegge natur er et stort problem. Samtidig er det å prissette natur omdiskutert og medfører kompliserte verdivalg. For at en eventuell avgift skal være et effektivt virkemiddel som forhindrer eller vrir naturinngrep bort fra verdifull natur, vil det være avgjørende at avgiften kommer som et supplement til sterke tiltak og virkemidler.

Naturbaserte løsninger: Ifølge IUCN er naturbaserte løsninger «actions to protect, sustainably manage, and restore natural and modified ecosystems that address societal challenges effectively and adaptively, simultaneously benefiting people and nature.»

Naturmangfold: Naturmangfold, også kalt biologisk mangfold, biomangfold eller biodiversitet, er summen av mangfoldet i naturen. Det vil si forskjellene innenfor en art, mellom alle artene og mellom økosystemene de lever i. Naturmangfold defineres etter naturmangfoldloven som biologisk mangfold, landskapsmessig mangfold og geologisk mangfold som ikke er et resultat av menneskers påvirkning. Biologiske og geologiske ressurser er en del av naturmangfoldet, og flere av disse høstes og er i aktiv bruk. I dette dokumentet bruker vi gjennomgående natur eller naturmangfold.

Naturregnskap: Naturregnskap, eller økosystemregnskap, kan brukes til å systematisere kunnskap om naturens goder og tjenester og bidra til bedre beslutninger for å sikre intakte og robuste økosystemer, også kalt god økologisk tilstand. FN har utviklet standard for økosystemregnskap som Norge skal levere på, og er forpliktet til via Eurostat. I Norge utarbeides det et naturregnskap i regi av regjeringen. Et naturregnskap inneholder kartfestet kunnskap om økosystemers utbredelse og endring over tid, økosystemers økologiske tilstand og økosystemtjenester. FN vedtok ikke å ta med elementet økonomisk verdi av naturen i systemet, og dette er foreløpig utelatt i systemet.

Naturrisiko: Naturrisiko er risikoen for strategiske og finansielle konsekvenser for bedrifter og samfunn når tap og forringelse av natur, eller overgangen til et samfunn hvor bruk av natur er innenfor jordens tålegrenser, endrer forutsetningene og rammene for næringsvirksomhet og økonomien.

Naturrisiko kan deles inn i tre typer: fysisk risiko, overgangsrisiko og ansvarsrisiko.

Fysisk risiko er knyttet til konsekvensene av fysiske endringer i naturen som følge av menneskelig påvirkning. Overgangsrisiko kan omtales som risiko for negativ påvirkning på selskapet som følge av overgangen til et samfunn hvor bruk av natur er innenfor jordens tålegrenser. Det er altså forandringer i politikk og reguleringer, teknologi, marked eller omdømme, som endrer forutsetningene for næringsvirksomhet. Ansvarsrisiko er risikoen for at en bedrift kan bli saksøkt eller bli gjenstand for erstatningskrav som følge av aktivitet som skader naturen.

Sammenheng med klimakrisa: Løsninger på naturkrisen som ikke tar hensyn til klima, er ikke løsninger. Likeens er løsninger på klimakrisen som har negative effekter på natur heller ikke løsninger. Klima- og naturkrisene er uløselig knyttet sammen, og løsningene må se disse i sammenheng. En av de største driverne av både klima- og naturkrisen, er forbruk, og da spesielt knyttet til transport, mat og bolig, inkludert energibruk i bolig. Det er derfor nødvendig for både klima og natur at vi klarer å begrense overforbruk, og omstiller oss fra et lineært forbruk til sirkulære modeller.

Produksjon av varer og tjenester er i dag organisert på en måte som gjør dem tungt avhengige av inngrep som går negativt utover natur og klima, men vi har allerede i dag all kunnskapen som trengs for en omstilling som tar hensyn til både natur og klima. For å holde oss innenfor planetens tålegrenser, må forbruksbasert klimaavtrykk ifølge forskere ned til under 3 tonn per innbygger innen 2030, og under 1 tonn per innbygger innen 2050. For å oppnå dette kreves politisk vilje og politisk ledet strukturendring, gjennom en kunnskapsbasert tilnærming som tar hensyn til natur og sammenhengene mellom klima og natur.

Tiltakshierarkiet: et verktøy for å prioritere arealtiltak. Det viktigste er å unngå de største konsekvensene, deretter begrense skadene, så restaurere mest mulig og til slutt, hvis det er nødvendig, kompensere de resterende negative konsekvensene

Vern: Eksisterende og kommende verneområder skal beskyttes for all framtid. Å restaurere natur som kompensasjon for inngrep i verneområder er ikke akseptabelt.

Vern må være representativt og sammenhengende, med økologiske korridorer mellom etablerte verneområder.

Urfolksrettigheter: Denne rapporten inneholder en rekke miljøfaglige anbefalinger. For den vellykkede implementeringen av disse anbefalingene, og Naturavtalen mer overordnet, legges det til grunn en menneskerettighetsbasert tilnærming. En reelt menneskerettighetsbasert tilnærming forutsetter at rettighetsholdere er inkluderte i alle ledd av implementeringsprosessen.

Menneskerettigheter, især rettighetene til urfolk, lokalsamfunn og andre grupper som blir spesielt berørte av naturverntiltak må vektlegges. Det krever at all relevant informasjon er tilgjengelig, og at bestemmelsesprosessene er åpne og demokratiske, slik at det tilrettelegges for demokratisk samarbeid mellom alle relevante aktører. Dette inkluderer fritt, forhåndsinformert samtykke når det gjelder inngrep i urfolksterritorier der hvor dette kan ha negative effekter på tradisjonell, bærekraftig bruk og retten til utøvelse av kultur.

Økosystem: Økosystemer er dannet av alle artene som lever i et område, og de geologiske forholdene og klimaet som finnes akkurat der. Vi har sju hovedøkosystemer i Norge; hav, kyst, elver og innsjøer, våtmark, skog, kulturlandskap og åpne lavlandsområder og fjell.

Økosystembasert forvaltning: Tar utgangspunkt i tålegrenser og geografiske rammer for økosystemer, og forvalter dem helhetlig, for å bevare både struktur og funksjoner.

Økosystemtjenester: Goder og tjenester som vi får fra naturen. Det er fire hovedkategorier av økosystemtjenester: forsynende, regulerende, kulturelle og støttende tjenester.

Framtiden i
våre hender

 Naturvernforbundet

